

Timbres

15 voorjaar 14

Alle kleuren van het Orgelpark

18 maart

**Jean-Louis
Florentz**

Thomas Monnet

23 april

**Duo orgel-
improvisaties**

Mallié en Lekkerkerker

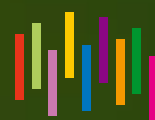
Nieuw barokorgel

**Colloquia en
symposium**

9-12 april: Via Crucis

Kamagurka

Performance en schilderijen

ORGELPARK

Welkom in het Orgelpark!

Het Orgelpark heeft als doel het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. *Timbres* is het tijdschrift van het Orgelpark en biedt achtergrondinformatie bij de vele activiteiten die er elk seizoen plaatsvinden. Het scala is breed: het varieert van concerten met klassieke muziek tot evenementen met film en beeldende kunst. Daarbij speelt nieuwe muziek een hoofdrol.

Het Orgelpark is tevens muzikwetenschappelijk actief. Het initieerde het Orgelpark Kennisprogramma en het Orgelpark Research Program en het werkt nauw samen met de bijzondere leerstoel Orgelkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Het Orgelpark vestigde deze leerstoel in mei 2010.

In het Orgelpark staat het orgel centraal. Als drager van prachtige oude muziek, maar ook als bron van inspiratie voor nieuwe muziek. Het monumentale gebouw van het Orgelpark, gesitueerd aan het Vondelpark in Amsterdam en voorzien van een mooie akoestiek, voegt daaraan een bijzondere dimensie toe.

We beginnen het voorjaar ditmaal vroeg: op vrijdag 17 januari komt meesterorganist Thomas Trotter uit Birmingham concorderen, en de maandag daarop presenteren we al ons eerste concert met orkest. Dat we dat doen, heeft alles te maken met een internationale frustratie: de derde maandag van januari geldt immers algemeen als de ultieme 'blauwe maandag', waarop niet alleen een nieuwe werkweek begint, maar ook een nieuw werkjaar. Strijkorkest Lundi Bleu verzorgt het concert, met op het programma het montere orgelconcert van Francis Poulenc en nieuw werk van de jonge componist Christiaan Richter. Kleurrijk wordt zonder twijfel ook het Via Crucis-festival van 9 tot 12 april: kunstenaar Kamagurka werkt daaraan als performer mee.

Een heel ander aspect dat het programma van dit voorjaar kleurt is de voorbereiding van de bouw van een nieuw orgel in het Orgelpark. In dit orgel gaan we 17de- en 21ste-eeuwse technologie combineren, zodat het zowel voor Bach als voor nieuwe muziek geschikt zal zijn. We bereiden dit project in alle openheid voor, en organiseren daarom in maart, mei en juni enkele colloquia en een symposium.

We nodigen u van harte uit om naar het Orgelpark te komen. En als u ons wilt steunen bij onze inzet voor de ontplooiingskansen van organisten, componisten en kunstenaars, nodigen we u óók van harte uit om GastVriend van het Orgelpark te worden. U bent dan een seizoen lang welkom bij alle evenementen, zonder dat u ook maar één toegangskaart hoeft aan te schaffen. Ook zijn GastVrienden kosteloos welkom bij de colleges die onder auspiciën van de bijzondere leerstoel Orgelkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam worden gegeven. Voor het GastVriendschap van het Orgelpark betaalt u slechts € 70.

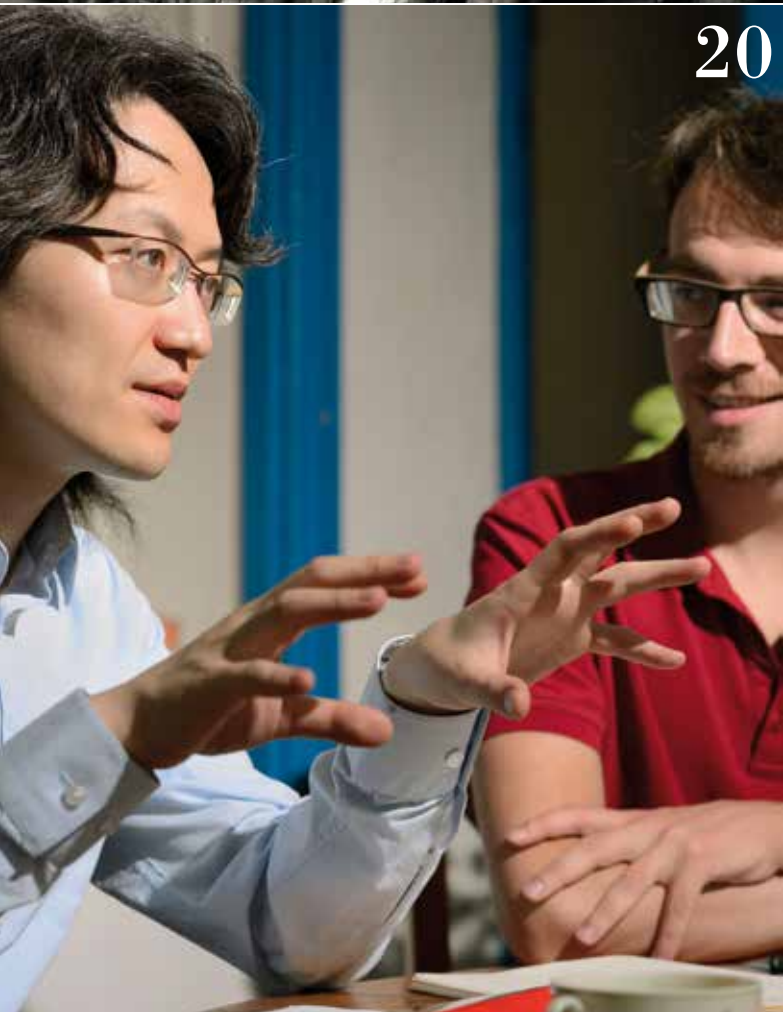
Kunt u slechts incidenteel onze concerten bezoeken en wilt u onze missie evengoed graag ondersteunen? In dat geval nodigen we u van harte uit Vriend van het Orgelpark te worden. Voor € 40 steunt u het Orgelpark als Vriend en wordt u van al onze activiteiten op de hoogte gehouden. Omdat de Belastingdienst dit bedrag ziet als een donatie, mag u het aftrekken van uw belastbaar inkomen.

Wilt u meer weten over het Orgelpark, over het programma, over hoe u kunt reserveren voor concerten of hoe u GastVriend of Vriend kunt worden, kijk dan op www.orgelpark.nl. Wilt u direct GastVriend of Vriend worden, blader dan door naar bladzijde 67.

Wij hopen u binnenkort te begroeten in het Orgelpark!

Johan Luijmes, *artistiek leider*

Inhoud

Agenda

Concerten, festivals, symposia...

- 4 Alles op een rij
Wat is er wanneer te doen in het Orgelpark?

Mixtuur

Nieuws en achtergronden bij de concerten

- 14 Jean-Louis Florentz
Mysterieus en complex: orgelmuziek van een vrijdenker
- 20 ‘Wij zien zelden grenzen’
Masato Suzuki en Thanasis Deligiannis componeren voor het Orgelpark
- 24 Pionier van de elektronische muziek – met een voorliefde voor orgels
Ton Bruynèl
- 28 Van Franciscus tot Bowie
Muziek over de Via Crucis door de eeuwen heen
- 32 Een componist als architect in klanken
Componistenportret: Piet Kee
- 38 ‘Componeren is voor mij ambacht en fantasie’
In gesprek met componist Jean Lambrechts
- 42 ‘Perfekte muziek bestaat niet’
Componist Christiaan Richter over Blue Monday
- 46 Dagboek Orgelpark
Charles Ives, elektronica en Lunapark
- 50 Symposium rond het Van Straten-orgel
Een terugblik

- 54 Een ‘nieuw barokorgel’ voor het Orgelpark
17de- en 21ste-eeuwse technologie samen in één instrument
- 58 Het orgel: een muzikale tijdmachine
Nieuwe Orgelkunde-cursus aan de Vrije Universiteit

Palet

Gemengde berichten van het Orgelpark

- 60 Planetenfestival
Astronomische astrologie
- 62 Terug in Amsterdam
Johannes van Bree
- 64 Hoe werkt dat?
De springlade

Lezersservice

Informatie voor Gasten en (Gast)Vrienden

- 66 Het Orgelpark
Een podium met een missie
- 68 Concerten, Muziekweekenden, cursussen...
Hoe duur is een kaartje en waar bestel ik dat?
- 70 Vooruitblik
Het Orgelpark in het najaar van 2014
- 72 Colofon
Adressen, auteurs, fotografen en copyright

Wat is er te doen in het Orgelpark?

Concertprogramma tot en met juni 2014

JANUARI

Vrijdag 17 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

MEESTERORGANIST: THOMAS TROTTER

De Engelse organist Thomas Trotter weet met zijn accurate en virtuoze stijl van spelen een grote groep orgelliefhebbers aan zich te binden. Voor het derde jaar op rij is de stadsorganist van Birmingham te gast in het Orgelpark.

Sauer-orgel

William Harris (1883-1973)

- Flourish for an occasion

Judith Weir (1954)

- The Wild Reeds (2013)

Van Leeuwen-orgel

Carl Philip Emanuel Bach (1714-1788)

- Sonate in F grote terts

Allegro

Largo

Allegretto

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)

- Fantasia in f kleine terts K 608

PAUZE

Sauer-orgel

George Thalben-Ball (1896-1987)

- Variaties op een thema van Paganini voor pedaal

Julius Reubke (1834-1858)

- Der 94. Psalm (Sonate)

Zaterdag 18 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

**ORGEL, PIANO & STRJKERS: WIDOR
Leo van Doeselaar, orgel en piano
Marijn Mijnders, viool
Henk Rubingh, altviool
Daniël Esser, cello**

Al eerder programmeerden we een concert waarin composities voor orgelsolo uit het Frans-romantisch repertoire worden afgewisseld met muziek voor orgel of piano en strijkers. Toetsenist en strijkers spelen allen in het Koninklijk Concertgebouw Orkest.

Léon Boëllmann (1862-1897)

- Fantaisie pour orgue

- Sonate pour violoncelle et piano

Maestoso - Allegro fuoco

Andante

Allegro molto

Charles-Marie Widor (1844-1937)

- Uit Suite Latine pour orgue

Ave Maris Stella

PAUZE

Charles-Marie Widor

- Quatuor

Allegro moderato

Adagio

Vivace

Allegro ma non troppo

Maandag 20 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

**ORGEL & STRIJKORKEST:
LUNDI BLEU**

**Stephan van de Wijgert, orgel
Konstantyn Napolov, percussie
Strijkorkest Lundi Bleu**

Het lijkt een ongebruikelijke dag voor een concert in het Orgelpark, maar het orkest ontleent zijn naam nu eenmaal precies aan die ene dag die bekend staat als de meest melancholieke van het jaar: de derde maandag in januari. Reden genoeg voor wat vrolijkheid én voor wat bedachtzaamheid – een bakje troost zal niet ontbreken. Aanstormend compositietalent Christiaan Richter schreef alweer zijn tweede stuk voor het Orgelpark.

Arvo Pärt (1935)

- Fratres

Astor Piazzolla (1921-1992)

- Invierno Porteno (in een arrangement voor vioolsolo en strijkers)

Francis Poulenc (1899-1963)

- Concert voor orgel, strijkorkest en pauken

Franz Schreker (1874-1934)

- Intermezzo opus 8

Christiaan Richter (1990)

- [Nieuw werk voor orgel, strijkorkest en pauken]

PLANETENWEEKEND

In de muziekgeschiedenis lieten nogal wat componisten zich inspireren door andere planeten dan de aarde. Een weekend vol ‘buitenaardse’ muziek, met klassiekers als *Tierkreis* van Karl-Heinz Stockhausen, een orgelbewerking van *The Planets* van Gustav Holst en recent werk voor orgel en elektronica. Videast Martijn Grootendorst maakte voor het Planetenweekend abstracte videoprojecties.

Vrijdag 24 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

**ORGEL & ELEKTRONICA:
CONSTELLATIONS
Michael Bonaventure, orgel**

Bengt Hambraeus (1928-2000)

- Constellations I, II & III voor orgel en tape

Michael Bonaventure (1962)

- In Orbit I, II, III & IV

René Baptist Huysmans (1969)

- [Nieuw werk voor orgel en elektronica]

Zaterdag 25 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

**GUSTAV HOLST: THE PLANETS
Hansjörg Albrecht, orgel**

Gustav Holst schreef met *The Planets* een orkestwerk waarmee hij grote faam verwierf. De Amerikaanse organist en arrangeur Peter Sykes maakte van dit wereldberoemde orkestwerk een indrukwekkende orgelversie. Meesterorganist Hansjörg Albrecht verricht duivelskunsten om de partituur uit te voeren.

Gustav Holst (1874-1934)

- Mars, Bringer of War

- Venus, Bringer of Peace

- Mercury, Winged Messenger

- Jupiter, Bringer of Jollity

- Saturn, Bringer of Old Age

- Uranus, The Magician

- Neptune, The Mystic

38

Zondag 26 januari 14.15 uur

€ 15,00/9,00

**KARL-HEINZ STOCKHAUSEN:
TIERKREIS
Wynanda Zeevaarder, zang
Arno Peeters, soundscapes
John Terwal, orgel**

In dit programma worden de delen van *Tierkreis* van Karl-Heinz Stockhausen afgewisseld met teksten van Nederlandse dichters over het heelal door ‘improfixen’ (geleide improvisaties) van Wynanda Zeevaarder en John Terwal, ondersteund door elektronica van Arno Peeters. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van wetenschappelijke teksten over sterrenkunde.

Karl-Heinz Stockhausen (1928-2007)

- Tierkreis

Woensdag 29 januari 20.15 uur

€ 20,00/12,50

**KOOR, HARMONIUM & PIANO:
REGER & GRAHL
Musica Vocale o.l.v. Rob Vermeulen
Dirk Luijmes, harmonium
Rik Helmus, piano
Una Cintina, orgel**

Het Orgelpark gaf componist Andries van Rossem opdracht om opus 144b van Max Reger, het *Requiem*, oorspronkelijk geschreven voor koor, orkest en solisten, te bewerken voor koor, harmonium en piano. Deze combinatie was in de 19de eeuw niet ongewoon, zoals blijkt uit Rossini’s *Petite Messe Solennelle*. De Canadese componist Trevor Grahl schreef, in opdracht van het Orgelpark, een compositie voor dezelfde bezetting op teksten van Micha Hamel.

Max Reger (1873-1916)

- Der Einsiedler

- Requiem (bewerking Andries van Rossem)

Trevor Grahl (1984)

- Levensliederen (première)

Max Reger

- Uit Sonate II

Improvisation

28

- Ave Maria

- O Traurigkeit, o Herzeleid

Vrijdag 31 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

**ORGEL & ENSEMBLE: PAUL
HINDEMITH
Amici della Musica o.l.v. Frank
de Groot
Geerten van de Wetering, orgel**

Vanavond staat *Kammermusik Nr. 7* van Paul Hindemith centraal, een concert voor orgel en instrumentaal ensemble. Verder op het programma zelden gehoorde muziek van tijdgenoten van Hindemith.

Paul Hindemith (1895-1963)

- Sonate II für Orgel

Sehr lebhaft

Ruhig bewegt

Fuge Mäßig bewegt, heiter

Kees van Baaren (1906-1970)

- Septet voor blaaskwintet, viool en contrabas

Philipp Jarnach (1892-1982)

- Konzertstück

Ernst Krenek (1900-1991)

- Sonate op. 92/1

PAUZE

Karl Höller (1907-1987)

- Fantasia für Violine und Orgel

Paul Hindemith

- Kammermusik no. 7

Nicht zu schnell

Sehr langsam und ganz ruhig

[Achtel bis 184]

FEBRUARI

Zondag 2 februari 14.15 uur

€ 15,00/9,00

**COMPONISTENPORTRET: PIET KEE
Harrie Starreveld, fluit
Dirk Luijmes, harmonium
Matthijs Koene, panfluit
Trevor Grahl, bekken
Olja Buco, Jos van der Kooy,**

24

**Ingeborg van Dokkum, Piet
Groeneveld, Harmen Trimp,
Bas Westerhof en Maciej
Wierchołowski, orgel**

Piet Kee speelde decennia lang een grote rol in de orgelcultuur als organist, improvisator, docent en componist. Reden om deze *éminence grise* te eren met een componistenportret. Het werk van Kee verscheen bij belangrijke internationale uitgevers. Van *The Organ* hoort u de versie voor vijf organisten.

Piet Kee (1927)

- Flight (fluit)

- Cervus (harmonium)

- The organ (vijf orgels)

PAUZE

- Luidstuk (opname)

- Vier Manuaalstukken voor klein orgel

Prelude

Ciacona

Koraal

Postlude

- Magic Pipes voor panfluit en orgel

RANDOM JOLIVET

Het Orgelpark programmeert twee concerten rondom de Franse componist André Jolivet (1905-1974). Werk van Jolivet wordt gecombineerd met dat van twee van zijn leerlingen, Jean Lambrechts en Philip Hersant; Lambrechts zal bij de concerten inleidingen verzorgen. Elders in deze *Timbres* staat een interview met Lambrechts.

Zaterdag 8 februari 20.15

€ 15,00/9,00

**JEAN LAMBRECHTS: CATHÉDRALES
Regula Boeninger, mezzosopraan
Marcel Verheggen, orgel**

De Franse school vormt een belangrijke basis voor Jean Lambrechts. In zijn geboortjaar formeerde een aantal Franse componisten, waaronder Olivier Messiaen en André Jolivet, de groep *La Jeune France*, met het doel vernieuwing en traditie in de Franse muziek te

14

verenigen. Dit streven typeert ook het werk van Jean Lambrechts, leerling van Jolivet. Het Franse karakter van zijn muziek komt tot uiting in zijn voorkeur voor een kleurrijke en virtuoze instrumentatie.

Jean Lambrechts (1936)

- Cathédrales
  - Pierres massives
  - Dans l'ombre de la Cathédrale
  - Vitraux
  - Tabernacle / Louanges
  - Gargouilles
  - Encense
  - En sortant de la Cathédrale

Zondag 9 februari 14.15 uur

€ 20,00/12,50

KOOR & ORGEL: JOLIVET & HERSANT
Stodium Chorale en ensemble o.l.v.
Hans Leenders, Jo Louppen, orgel

In het laatste deel van het tweeluik rondom André Jolivet naast een aantal solowerken voor orgel voornamelijk vocale composities. Studium Chorale uit Maastricht bewees in eerdere concerten veel gevoel voor Frans getint repertoire te hebben.

André Jolivet (1905-1974)

- Uit Messe Uxor tua (koor en orgel)
  - Kyrie
- Interlude I-II (orgel)
- Uit Messe dite 'Pour le Jour de la Paix'
  - Alleluia (orgel en sopraan)
- Madrigal (koor, fluit, althobo, altviool, fagot)

PAUZE

André Jolivet

- Hymne à Saint André (orgel en sopraan)
- Interlude III-IV-V (orgelsolo)

Philippe Hersant (1948)

- Drei Lieder
  - Auf einer Burg
  - Mondnacht
  - Der Soldat

Jean Lambrechts (1936)

- Impressions Maritimes (koor)

PAUZE

20

André Jolivet

- Hymne à L'Univers (orgel)
- Philip Hersant
- Psaume 130 (koor, orgel en viola di gamba)

Zaterdag 15 februari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

MEESTERORGANIST: BERNARD
FOCCRULLE

Hij stond al een poosje op het verlanglijstje van het Orgelpark: de Belgische duizendpoot Bernard Foccroulle. De directeur van het festival in Aix-en-Provence, docent, componist en organist, maakt zijn opwachting met een programma waarin hij de drie belangrijkste orgels van het Orgelpark bespeelt.

Sofia Gubaidulina (1931)

- Hell und Dunkel
- Toshio Hosokawa (1955)
- Cloudscape
- Jehan Alain (1911-1940)
- Première Fantaisie
- Deux danses à Agni Yavishta
- Litanies

Olivier Messiaen (1908-1992)

- Uit Messe de la Pentecôte
  - Communio: Les oiseaux et les sources
  - Sortie: Le vent de l'Esprit

Bernard Foccroulle (1953)

- Kolorierte Flöten
- Felix Mendelssohn (1809-1847)
- Sonate, in f kleine terts

- Allegro moderato e serio
  - Adagio
  - Andante recitativo
  - Allegro assai vivace

Donderdag 20 februari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

IMPROVISATIE: GEMBALSKI
& BOEREMA
Julian Gembalski en Hayo
Boerema, orgel

Het Orgelpark nodigt elk jaar studenten van een buitenlands conservatorium uit om een masterclass te volgen. Dit voorjaar zijn do-

32

cent en studenten van het conservatorium van Katowice uit Polen te gast. De docent uit Katowice, Julian Gembalski, en de docent van de masterclass, Hayo Boerema, geven samen een concert.

Zaterdag 22 februari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL, PERCUSSIE & SAXOFOON:
PREMIÈRES
Rutger van Otterloo, saxofoon
Tatiana Koleva, percussie
Jan Hage, orgel

Bijna alle stukken op dit programma zijn speciaal voor deze gelegenheid geschreven of bewerkt, door componisten die ieder op een eigen manier improvisatie in hun muziek verwerken.

Guus Janssen (1951)

- Passgang (orgel, shakers en saxofoon)
- Albert van Veenendaal (1956)
- [Nieuw werk voor orgel, slagwerk en saxofoon]

Hans Koolmees (1959)

- [Nieuw werk voor orgel, slagwerk en saxofoon]

Frans Vermeerssen (1954)

- [Nieuw werk voor orgel, slagwerk en saxofoon]

David Dramm (1961)

- Nacho (saxofoon en marimba)

Dave Maric (1970)

- Borrowed Time (orgel en marimba)

Jan Hage (1964) en Rutger van Otterloo (1959)

- Improvisaties

Daniel Hamburger (1980)

- Wave form

Donderdag 27 februari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

KOOR A CAPELLA & ORGEL
Projectkoor Meesters en Gezellen
o.l.v. Kaspars Putniņš
Wim Roelfsema, orgel

Leden van het Nederlands kamerkoor en Cappella Amsterdam coachen hun jonge

42

collega's in het koorzingen. Onder leiding van Kaspars Putniņš is een programma ingestudeerd dat afgewisseld wordt met orgelcomposities.

Giovanni Pierluigi da Palestrina (1524-1591)

- Uit Missa papae Marcelli
  - Kyrie
  - Sanctus

Ildebrando Pizzetti (1880-1968)

- Uit Messa di requiem

Dies irae

Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809-1847)

- Mein Gott, warum hast du mich verlassen?

Anton Bruckner (1824-1896)

- Das Hohe lied

- Ständchen

Iannis Xenakis (1920-2001)

- Nuits

Peteris Vasks (1946)

- Mate Saule

Juris Ābols (1950)

- Karawane

MAART

ORGEL & ELEKTRONICA

In twee concerten besteedt het Orgelpark aandacht aan de combinatie van orgel en elektronica. Op zaterdagavond hoort u werken die de laatste jaren in opdracht van het Orgelpark geschreven zijn. Zondagmiddag staat het werk van de Nederlandse componist Ton Bruynèl centraal.

Zaterdag 1 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL & ELEKTRONICA:
ARCHIEF ORGELPARK
Matthias Havinga, Age-Freerk
Bokma, Gerben Gritter, orgel
Wouter Snoei, René Uijlenhoet,
klankregie
Jacqueline Oskamp, inleiding

De composities voor orgel en elektronica bestaan soms uit elektronisch gebouwd

60

geluid dat afgespeeld wordt als tegenspeler van het akoestische geluid van het orgel, soms echter ook uit *live* gemanipuleerd geluid. In het laatste geval wordt hetgeen microfoons in het orgel opvangen ter plekke via de computer bewerkt en uitgestuurd naar de luidsprekers. In het programma van vanavond voorbeelden van beide werkwijzen, in composities voor verschillende orgels.

Wouter Snoei (1977)

- Organism
- Momentum

Roderik de Man (1941)

- Strange echoes for trunks and pipes

René Uijlenhoet (1961)

- Transparent Things 1

- Transparent Things 2

Giuliano Bracci (1980)

- Nord

Zondag 2 maart 14.15 uur

€ 15,00/9,00

COMPOSITENPORTET:
TON BRUYNÈL
Harrie Starreveld, fluit
Esther van der Ploeg, hobo
Monique Copper, piano
René Uijlenhoet, klankregie
Henny Heikens, orgel

Dit concert wordt georganiseerd in samenwerking met de Ton Bruynèlstichting.

Bruynèl was in Nederland de pionier van de elektronische muziek; zijn composities voor orgel en 'tape' behoren tot het standaard-repertoire van organisten die zich laten horen met elektronica. Roderik de Man en Ad Wammes, vrienden van de in 1998 overleden Bruynèl, verzorgen een inleiding.

Ton Bruynèl (1934-1998)

- Serène
- Soft Song
- Brouillard
- Toccare
- Kolom
- Reliëf
- Dust
- Arc

46

Woensdag 5 maart 20.15 uur

€ 20,00/12,50

VOCAAL ENSEMBLE: BERTELSMAN
& VAN BREE
Harry van Berne, tenor
Kees-Jan de Koning, bas
Albert van Ommen, tenor
Vocaal ensemble
Cor van Wageningen, orgel

Het Orgelpark presenteert een programma met werken voor mannenkoor en orgel van de Amsterdamse 19de-eeuwse componisten Bertelsman en Van Bree; voor het eerst worden enkele van hun missen weer integraal uitgevoerd in Amsterdam. Het programma wordt aangevuld met muziek van Mendelssohn en een dubbelfuga van Bastiaans. Het programma geeft zo een indruk van het Amsterdamse muziekleven in de eerste helft van de 19de eeuw.

Jan George Bertelsman (1782-1854)

- Requiem, missa pro defunctis, tribus vocis humanis comitante organo

Requiem

Kyrie

Absolve

Domine Jesu

Sanctus/ Benedictus

Quaemadmodum

Agnus Dei

Lux aeterna

Felix Mendelssohn Bartholdy (1807-1847)

- Preludium en Fuga, in G grote terts (orgel)

Johannes van Bree (1801-1854)

- Missa I in C

Tantum ergo

Kyrie

Gloria

Qui tollis

Quoniam

Johannes Gijsbertus Bastiaans (1812-1875)

- Dubbelfuga a 4 en 5 voce (orgel)

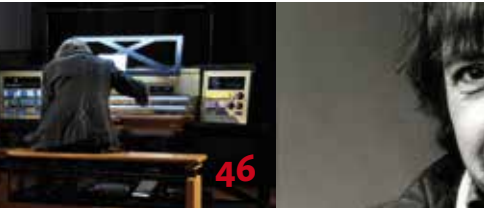
Johannes van Bree

- Missa I, in C grote terts

Sanctus

Benedictus

Agnus Dei

Zaterdag 8 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL, FLUIT & LIVE PAINTING Anne-Gaëlle Chanon, orgel Raquele Magalhaes, fluit Béna, schilderijen

Er is niet zoveel originele muziek voor fluit en orgel. Het duo Chanon-Magalhaes probeert daar verandering in te brengen door nieuwe composities te laten schrijven. Het Orgelpark gaf de Franse organist en componist Pierre Farago een opdracht. Het duo werkt samen met schilderes Béna; zij maakt tijdens het concert zijde-schilderingen.

- Olivier Messiaen (1908-1992)
- Joie et clarté des corps glorieux (orgel)
- Guy Olivier Ferla (1964)
- Après le cantique (fluit en orgel)
- Georg Friedrich Händel (1685-1759)
- Sonate, in C grote terts (fluit en orgel)
    - Larghetto
    - Allegro
    - Larghetto
    - A tempo di Gavotta
    - Allegro
- Pierre Farago (1969)
- Borée (première, fluit en orgel)
- Johann Sebastian Bach (1685-1750)
- Liebster Jesu, wir sind hier (orgel)
- Hugues Dufourt (1943)
- Duel à coups de gourdin (fluit)
- Johann Sebastian Bach
- Sonate, in b kleine terts (fluit en orgel)
    - Andante
    - Largo e dolce
    - Presto

Vrijdag 14 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00

MUZIEKTHEATER: HENRY PURCELL Muziektheaterstudenten ArtEZ Aike Dirkzwager, regie

De muziektheater opleiding van ArtEZ (Hogeschool voor de Kunsten) werkt tweejaarlijks een week in het Orgelpark. Ditmaal ‘theatraliseert’ regisseur Aike

Dirkzwager vocale muziek van Henry Purcell (1659-1695). Organist Berry van Berkum coacht de studenten en werkt mee aan het concert.

Zaterdag 15 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00

HARP & ORGEL: JOSEPH JONGEN Godelieve Schrama, harp Tomasz Adam Nowak, orgel

Nowak en Schrama maakten een CD in het Orgelpark met originele werken en transcripties voor orgel en harp. Vanavond wordt deze CD gepresenteerd.

- Marcel Grandjany (1891-1975)
- Aria in classic Style for harp and organ
- Franz Liszt (1811-1886)
- Uit Harmonies poétiques et religieuses (bewerking voor orgel en harp)
    - Bénédiction de Dieu dans la solitude
- Gabriel Fauré (1845-1924)
- Impromptu (harp)
- Camille Saint-Saëns (1817-1869)
- Uit Six Duos (bewerking voor orgel en harp)
    - Cavatina
    - Capriccio
    - Scherzo
- Tomasz Adam Nowak (1962)
- Improvisatie
- Joseph Jongen (1873-1953)
- Concert pour harpe et orchestre (bewerking voor harp en orgel)
    - Modérement Animé
    - Andantino
    - Final (Récitatif-Cadence, Allegro Vivo)

Vrijdag 21 maart 20.15-24.00 uur

€ 15,00/9,00

COMPONISTENPORTRET: PIET-JAN VAN ROSSUM Ralph van Raat, piano Anton Weeren, trompet Petra van der Schoot, beeld Piet-Jan van Rossum, geluidsregie Jan Hage, orgel

Van Rossum werd opgeleid als organist

voordat hij zich helemaal toegedde op het componeren. Van Rossum componeerde al eerder in opdracht van het Orgelpark. Voor dit componistenportret schreef hij een nieuwe compositie voor draaiorgel The Busy Drone; de titel ervan begint, zoals bij bijna al zijn werken, met een a. Petra van der Schoot maakt een film bij een van de werken.

- Piet-Jan van Rossum (1966)
- all fridays at 8 AM (2013, draaiorgel, piano)
  - Arvo Part in Santiago de Compostela (1991, Erard, harmonium)
  - augustusvogel (2009, 4 luidsprekers)
  - arena I (1998, orgel, trompet)
  - and you, my father (2004, trompet ad libitum, 4 luidsprekers)
  - jeugdwerk (1981, orgel)
  - aftekening (1985, piano)
- PAUZE
- away from.. (1985, trompet)
  - Alcatraz (2001, 4 luidsprekers, orgel)
  - by the waters of Minnetonka (Lieurance) (78 toeren plaat)
  - accessoir (2000, piano)
  - a tiny party at Luna's (2009, 3 luidsprekers en 4 poppenspelers)
  - anything honest in what short time? (2013, draaiorgel, orgel, piano)
  - afterthought (2013, 4 luidsprekers)
  - alles kruipt langs de vloer aan mij voorbij (2013, piano, 4 luidsprekers)
  - 118 (piano)
- PAUZE
- anything (4 luidsprekers)

ORGELPARK
KENNISPROGRAMMA

Zaterdag 22 maart 14.15 uur

€ 12,50/8,00

COLLOQUIUM BAROKORGEL: ARTISTIC RESEARCH Henrico Stewen, orgel

Het Orgelpark gaat een nieuw orgel bouwen (zie bladzijde 54). Het onderzoek dat daartoe nodig is, vindt in alle openheid plaats: dit

voorjaar onder meer in de vorm van enkele colloquia en een symposium. Het colloquium van vandaag staat in het teken van ‘artistic research’: onderzoek dat er op uit is naast rationeel gevormde kennis ook artistiek gevormde kennis serieus te nemen. Met bijdragen van onder meer wetenschaps- en techniekonderzoeker Peter Peters. Zie voor meer informatie te zijner tijd www.orgelpark.nl.

Zaterdag 22 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00

COLLEGECONCERT: MAX REGER

De in Helsinki werkzame organist Henrico Stewen promoveerde in 2008 op een onderzoek naar het tempo in de orgelmuziek van Max Reger: een mooi voorbeeld van ‘artistic research’, omdat hij er argumenten op basis van muzikale ervaringen bij betrok. In het CollegeConcert van vanavond vertelt hij over dit onderzoek en speelt hij uiteraard muziek van Reger.

Zondag 23 maart 14.15 uur

€ 15,00/9,00

BLOKFLUITENSEMBLE THE ROYAL WIND MUSIC The Royal Wind Music Matthias Havinga, orgel

The Royal Wind Music bestaat uit een dubbelsextet van blokfluiten in allerlei formaten. Wanneer het ensemble speelt, dringt zich als vanzelf de vergelijking met een uiterst sensitief orgelregister op. Organist Matthias Havinga is de ‘tegen-speler’ van het ensemble.

- Johann Hermann Schein (1586-1630)
- Suite X
    - Padouana
    - Gagliarda
    - Courante
    - Allemande en Tripla
- Martin Luther (1483-1546)
- Jhesus Christus unser Heylandt der von uns

- Balduin Hoyoul (1548-1594)
- Jesus Christus, unser Heiland
- Samuel Scheidt (1587-1654)
- Jesus Christus, Unser Heiland
- Franz Tunder (1614-1667)
- Jesus Christus unser Heyland
- Johann Sebastian Bach (1685-1750)
- Jesus Christus unser Heiland (BWV 363 en BWV 688)
- Johann Hermann Schein
- Canzon
- Antoni van Noordt (1619-1675)
- Psalm 50
- Claude Goudimel (c1520-1572)
- Psalm 50
- John Black (1546-1587)
- Psalm 50
- Jan Pieterszoon Sweelinck (1561-1621)
- Psalm 50
  - Fantasia
- PAUZE
- Johann Sebastian Bach
- Warum betrübst du dich, mein Herz (BWV 421)
- Johann Pachelbel (1653-1706)
- Warum betrübst du dich, mein Herz
- Samuel Scheidt
- Canzona over O Nachbar Roland
  - Hymne: Christe, qui lux es et dies
- Johann Sebastian Bach
- Jesu, meine Freude (BWV 227/7, BWV 610 en BWV 81/7)
- Samuel Scheidt
- Galliarde

Vrijdag 28 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00

MEESTERORGANIST: THOMAS MONNET

De Franse organist Thomas Monnet presenteert een programma rond het orgelwerk van Jean-Louis Florentz. Deze Franse componist schreef muziek met een bijzonder klankideaal waarvoor hij een orgel met speciale registers liet bouwen. Monnet vertaalde de bedoelingen van Florentz naar het Verschueren-orgel.

- Maurice Ravel (1875-1937)
- Uit Le Tombeau de Couperin: Prélude (transcriptie voor orgel Thomas Monnet)
- Joseph Boulnois (1884-1918)
- Choral en Fa dièse mineur (transcriptie voor orgel Michel Boulnois)
- Jehan Alain (1911-1940)
- Intermezzo
  - Première Fantaisie
  - Deuxième Fantaisie
- Jean-Louis Florentz (1947-2004)
- Les Laudes -Kidân za-Nageh, sept pièces pour orgue

- Dis-moi ton nom...
- Prière pour délier les charmes
- Harpe de Marie
- Chant des fleurs
- Pleurs de la Vierge
- Rempart de la Croix
- ... Seigneur des lumières

Zaterdag 29 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00

JAZZ: BREDERODE & ABBUEHL Wolfert Brederode, toetsen Susanne Abbuehl, zang

Wolfert Brederode brengt met zangeres Abbuehl een intiem programma, toegesneden op de akoestiek van het Orgelpark. Het programma bestaat uit eigen composities en improvisaties.

APRIL

Vrijdag 4 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL, KOPER & PERCUSSIE Ensemble van het Conservatorium van Amsterdam o.l.v. Pieter-Jelle de Boer en Herman Jeurissen

- Louis Vierne (1870-1937)
- Marche triomphale Pour le Centenaire de Napoléon Premier (koperensemble, slagwerk en orgel)
- De in Parijs woonachtige organist, pianist en dirigent Pieter-Jelle de Boer blijkt ook

een getalenteerd componist. Hij dirigeert zelf zijn compositie voor 2 hoorns, 2 trompetten, 2 trombones en 3 slagwerkers en orgel. Hoornist Herman Jeurissen, die al meerdere programma's in het Orgelpark voor de combinatie van blazers en orgel presenteerde, dirigeert de andere helft van het concert.

Marcel Dupré (1886-1971)
- Poème Héroïque (koperensemble, kleine trom en orgel)
Jean-Charles Gandrille (1982)
- Irisation (vibrafoon en orgel)
Jean Langlais (1907-1991)
- Ceremony (koperensemble en orgel)
PAUZE
Pieter-Jelle de Boer (1978)
- Danses Concertantes (orgel, slagwerk, en koperensemble)

Zaterdag 5 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL & TROMPET

Peter van Dinther, trompet
Piet van der Steen, orgel

Van der Steen maakte furore met de opname van de werken van Jolivet en Messiaen en hield zich sindsdien steeds bezig met nieuwe muziek. Met stertrompettist Van Dinther initieerde hij een groot aantal composities voor orgel en trompet. Vanavond hoort u voornamelijk muziek uit de tweede helft van de 20ste eeuw voor deze combinatie.

Otto Ketting (1935-2012)
- Intrada (trompet)
Ton de Leeuw (1926-1996)
- Ricercare (orgel)
Andries van Rossem (1957)
- [Nieuw werk, voor trompet en orgel]
Joep Straesser (1934-2004)
- Uit Cinq études légères pour orgue
La mélodie et son accompagnement
Conclusion joyeuse
- It's all in the air, music for trumpet and organ

Hans Kox (1930)

- Praeludium en fuga (orgel)
Daan Manneke (1939)
- Dialogen (trompet en orgel)
PAUZE

Otto Ketting

- Concerto per organo
praeludium (fugato)
intermezzo (arioso)
finale

Petr Eben (1929-2007)

- Okna (naar Marc Chagall): vier stukken voor trompet en orgel
het blauwe raam: de stam van Ruben
het groene raam: de stam van Issaschar
het rode raam: de stam van Zebulon
het gouden raam: de stam van Levi

VIA CRUCIS

Het Orgelpark presenteert een viertal concerten waarin de *Via Crucis* centraal staat: de kruisweg met de staties die bijna elke (katholieke) kerk siert. Liszt liet zich erdoor inspireren tot zijn gelijknamige aangrijpende koorwerk, Dupré maakte een doorwrochte orgelcompositie en Gilius van Bergeijk schreef een *Via Crucis* voor draaiorgel. De Belgische kunstenaar Kamagurka, wiens *Via crucis* geëxposeerd wordt, performt tijdens dit The Busy Drone-concert. Compositiestudenten van het Koninklijk Conservatorium in Den Haag verbinden de opeenvolgende staties met de instrumenten van het Orgelpark.

Woensdag 9 april 20.15 uur

€ 20,00/12,50

LISZT: KOOR & HARMONIUM
Kamerkoor Studium Chorale
o.l.v. Hans Leenders
Dirk Luijmes, harmonium

De *Via Crucis* van Liszt is door de componist zelf voor een aantal verschillende bezettingen geschreven. Zo is er een voor koor en piano en zelfs een voor pianosolo. Vanavond hoort u de versie voor koor en harmonium. De zeer bekend geworden *Via Crucis* van Liszt wordt aangevuld met *The Seven Last*

Words van de Nederlandse componist Daan Manneke voor dezelfde bezetting.

Franz Liszt (1811-1886)

- Via Crucis - Die 14 Stationen des Kreuzwegs
Daan Manneke (1939)
- The Seven Last Words

Donderdag 10 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

VAN BERGEIJK & KAMAGURKA
Draaiorgel The Busy Drone
Kamagurka, performance

Gilius van Bergeijk schreef een stripverhaalachtige compositie voor draaiorgel die de luisteraar op beeldende wijze langs de staties voert. Oorspronkelijk werd deze compositie geschreven voor de orgels van Museum Speelklok in Utrecht. Allround kunstenaar Kamagurka, die deze week zijn *Via Crucis* exposeert, performt tijdens het concert.

Vrijdag 11 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

DUPRÉ: BEN VAN OOSTEN

De *Via Crucis* van Dupré is louter instrumentaal. Specialist in het romantisch repertoire Ben van Oosten bespeelt het Verschueren-orgel.

Marcel Dupré (1886-1971)

- Chemin de la Croix

Zaterdag 12 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

KONINKLIJK CONSERVATORIUM
Premières

Leerlingen van de compositieklass van het Koninklijk Conservatorium in Den Haag presenteren 14 composities waarin de verschillende staties aan steeds weer andere instrumenten van het Orgelpark worden gekoppeld.

Woensdag 23 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

IMPROVISATIE: MALLIÉ & LEKKERKERKER

Loïc Mallié en Jacob Lekkerkerker, orgel

Improviseren wordt van oudsher met de orgelcultuur geassocieerd. Het Orgelpark vroeg de opvolger van Messiaen in de St.-Trinité te Parijs, Loïc Mallié, om samen en afwisselend met zijn leerling Lekkerkerker een geheel uit improvisaties bestaand programma te verzorgen.

Donderdag 24 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ORGELSOLO: ARJAN DE VOS

Het Orgelpark geeft ruim baan aan jong talent: solist Arjan de Vos rondt met dit Frans-romantische programma zijn orgelstudie af.

Olivier Messiaen (1908-1992)

- Messe de la Pentecôte
César Franck (1822-1890)
- Grande Pièce Symphonique

MEI

Vrijdag 2 mei 20.15 uur

€ 15,00/9,00

MEESTERORGANIST: JAN LEHTOLA

Finland heeft een bloeiende orgelcultuur. De Finse organist Lehtola maakt zich sterk voor de orgelcomposities van zijn landgenoten. Vanavond hoort u een doorsnede van muziek uit de 20ste eeuw.

Einojuhani Rautavaara (1928)

- Toccata (1. version)
Paavo Heininen (1938)
- Vaults and Visions, Book 1
2. ...Pastorale
5. ...Movens, pondens
Jouko Linjama (1934)
- Magnificat
Kalevi Aho (1949)

- Three Interludes
Olli Kortekangas (1955)
- Sonata 2 Stargazer

ORGELPARK
KENNISPROGRAMMA

Zaterdag 3 mei 14.15 uur

€ 12,50/8,00

COLLOQUIUM BAROKORGEL: STEMMING

Het Orgelpark gaat een nieuw orgel bouwen (zie bladzijde 54). Het onderzoek dat daartoe nodig is, vindt in alle openheid plaats: dit voorjaar onder meer in de vorm van enkele colloquia en een symposium. Het colloquium van vandaag staat in het teken van de stemming van het nieuwe orgel: moet het een oude stemming krijgen? Misschien zelfs twee? Experts, zoals Ibo Ortgies, Koos van de Linde en Jos de Bie, geven advies.

Zaterdag 10 mei 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL & ZANG: FALCINELLI & GRUNENWALD

Mayuko Banno, Vincent Hensen, Gerwin Hoekstra, David van Laar, Yukiko Yamada en Peter van der Zwaag, orgel
Eske Tibben, mezzosopraan

De orgelmuziek van de legendarische organist, componist en pedagoog Rolande Falcinelli wordt vanavond gecombineerd met muziek van Jean-Jacques Grunenwald (evenals Falcinelli een leerling van Marcel Dupré) en van Jean Langlais en Jehan Alain. Het concert wordt verzorgd door studenten van het Prins Claus Conservatorium in Groningen.

Jehan Alain (1911-1940)

- Première Fantaisie
Jean-Jacques Grunenwald (1911-1982)
- Les divins espoirs
Rolande Falcinelli (1920-2006)

- A notre Seigneur Jésus-Christ
- Au Saint-Esprit
- Poème en forme d'une improvisation
Jehan Alain
- Deuxième Fantaisie
Jean Langlais (1907-1991)
- Ave verum (mezzosopraan)
- Ave maris stella (mezzosopraan)

Jean-Jacques Grunenwald

- Procession
Jean Langlais
- Tantum ergo (mezzosopraan)
Jean-Jacques Grunenwald
- Toccata
Rolande Falcinelli
- Cor Jesu Sacratissimum
Jean-Jacques Grunenwald
- Scherzetto
- Allegress

Vrijdag 16 mei 20.15 uur

€ 12,50/8,00

ENSEMBLE & ORGEL: DE NIEUWSTE MUZIEK

Compositieklas en ensemble CVA

Composers' Festival Amsterdam
Ieder jaar toont de compositieklas van het Conservatorium van Amsterdam de nieuwste composities voor ensemble en orgel. Het precieze programma wordt te zijner tijd op onze website gepubliceerd.

ORGELPARK
KENNISPROGRAMMA

Zaterdag 17 mei 14.15 uur

€ 12,50/8,00

COLLOQUIUM BAROKORGEL: LIVE ELEKTRONICA

Het Orgelpark gaat een nieuw orgel bouwen (zie bladzijde 54). Het onderzoek dat daartoe nodig is, vindt in alle openheid plaats: dit voorjaar onder meer in de vorm van enkele colloquia en een symposium. Het colloquium van vandaag staat in het teken van de mogelijkheden die 21ste-eeuwse technologie biedt.

Welke voorzieningen zijn zinvol, welke niet? Met bijdragen van componisten, musici en technici, zoals Robert van Heumen, Jacob Lekkerkerker en Bert van Dijk.

Zaterdag 17 mei 20.15 uur

€ 15,00/9,00
MEESTERORGANIST: WOLFGANG MITTERER

De vooraanstaande Oostenrijkse organist, componist en elektro-akoesticus Wolfgang Mitterer combineert samples van orgelklank met live orgelspel.

Wolfgang Mitterer (1955)
- Stop playing

Zaterdag 24 mei 20.15 uur

€ 15,00/9,00
MUZIEKTHEATER: DE LIEFDE
Thanasis Deligiannis, componist
en ensembleleider
Masato Suzuki, organist en
ensembleleider
Roelof Pothuis, vormgever
Andriana Minou, librettist/
dramaturg
Kaja Draksler, pianist/componist
Anni Elif Egecioglu, zanger
George Dumitriu, gitaar/
geluidstechnicus
Yukie Yamaguchi, viool
Ryoko Imai, percussie

Onder leiding van Thanasis Deligiannis en Masato Suzuki werkte een groep kunstenaars, afkomstig uit de jazz, de klassieke en de barokmuziek, aan een muziektheater-project vol liefdesliederen uit verschillende stijlen en periodes. Ze maken gebruik van een groot aantal van de instrumenten van het Orgelpark.

Woensdag 28 mei 20.15 uur

€ 20,00/12,50
KOOR & ORGEL: POULENC & CASTAGNET
Ribattuta ensemble o.l.v.
Dick Duijst
Hayo Boerema, orgel

Het programma *Paris vaut bien une Messe* is opgebouwd rond de recent geschreven mis *Salve Regina* (2007) van Yves Castagnet, organist-titulaire van het koororgel in de Notre Dame te Parijs. De mis, geheel gebaseerd op thema's uit het gregoriaanse *Salve Regina*, bestaat uit de delen Kyrie, Gloria, Sanctus en Agnus Dei.

Francis Poulenc (1899-1963)
- Litanies à la Vierge Noire
Hayo Boerema (1972)
- Improvisatie
Gregoriaans
- Antifoon *Salve Regina*
Yves Castagnet (1964)
- Messe *Salve Regina* (2007)
Kyrie
Gloria
Sanctus
Agnus Dei

JUNI

Woensdag 4 juni 20.15 uur

Het Orgelpark is ook dit jaar weer vertegenwoordigd in het Holland Festival. Bij het ter perse gaan van deze *Timbres* stond het programma nog niet vast; op www.orgelpark.nl zullen we een en ander zo spoedig mogelijk publiceren.

SYMPOSIUM BAROKORGEL

Donderdag 5 juni 14.15 uur
Vrijdag 6 juni 10.00 uur
Zaterdag 7 juni 10.00 uur

Het Orgelpark gaat een nieuw orgel bouwen (zie bladzijde 54). Het onderzoek dat daartoe nodig is, vindt in alle openheid plaats; dit voorjaar onder meer in een internationaal symposium op 5, 6 en 7 juni. Belangrijke orgelmakers als Munetaka Yokota, toonaangevende musici als Hans-Ola Ericsson en baanbrekende musicologen als Hans Davidsson werken mee. Bij het ter perse gaan van deze *Timbres* stond het programma van het symposium nog niet vast; op www.orgelpark.nl zullen we een en ander zo spoedig mogelijk publiceren.

Kruiswegstaties Kamagurka in het Orgelpark

De bekende conceptuele kunstenaar Kamagurka, bij krantenlezers ongetwijfeld bekend vanwege zijn cartoons en onder stripliefhebbers door zijn helden Cowboy Henk en Bert en Bobje, werkt mee aan het Via Crucis-festival in het Orgelpark. Kamagurka zal schilderijen uit zijn reeks Kruiswegstaties exposeren tijdens de Via Crucis-concerten en bovendien performen bij het concert op donderdag 10 april. Zie voor meer informatie over de Via Crucis-concerten de Concertladder op bladzijde 10.

De aanleiding tot het ontstaan van Kamagurka's Kruiswegstaties was zijn bezoek aan het Kruissherenhotel in Maastricht, enkele jaren geleden. Hotelier Camille Oostwegel vertelde daarover in een reportage voor RKK Katholiek Nederland TV. Hij herinnerde zich dat Kamagurka eens met zijn vrouw overnachtte in het Kruissherenhotel, dat gevestigd is in het voormalige Kruissherenklooster. Kamagurka was zo onder de indruk dat hij tegenover Oostwegel de wens uitte kunst te maken, geïnspireerd door het hotel. 'Zou je daar iets voor voelen?' Na een goed diner luidde Oostwegels antwoord: 'Ga je gang maar'.

Het resultaat ontstond in 2012: dertien grote schilderijen en een reeks glazen beelden. Ze zijn niet alleen in het Kruissherenhotel tentoongesteld, maar op 29 maart 2013 ook, compleet met de zegen van de bisschop van Maastricht, door de stad rondgedragen in de jaarlijkse Kruiswegprocessie. Kamagurka's Kruisweg bestaat overigens niet uit de gebruikelijke veertien maar uit twaalf schilderijen – plus één, op verzoek van pastoor Kurris, dat de Verrijzenis verbeeldt. Dit schilderij siert de voorkant van deze *Timbres*.

Kamagurka komt in de RKK-reportage ook zelf aan het woord. Hij vertelt dat hij het belangrijk vond dat zijn werk zou 'kloppen met de omgeving': 'Want uiteindelijk is het een kerk, het is honderden jaren een kerk geweest.' Tegelijk wilde hij dat de schilderijen herkenbaar van zijn hand zouden zijn. 'Toen ik hier de Kruisweg mocht maken, dacht ik: ik moet zorgen dat het een heel persoonlijke vorm is, dat het alleen van mij kan zijn. En dus kwam ik terecht bij de Spiegelei-Christus.' Het spiegelei-motief werkte Kamagurka eerder onder meer uit met de Spiegelei-kip. Kamagurka legt uit: 'Wat is er eerst, de kip of het ei? Het antwoord is de Spiegelei-kip. Het is heel teer, een ei, en toch is het ook een sculptuur. Dat heeft me ook altijd gefascineerd van een ei, als je dat in een pan gooit, dat dat wit ontstaat, en dat geel gaat bol staan – eigenlijk maak je al bijna een sculptuur als je een ei bakt.' In 2012 volgden op de Spiegelei-kip onder meer een Cholesterolifant en een Paardenoogpaard. Wat de Spiegelei-Christus in zijn Kruiswegstaties betreft, merkt Kamagurka op dat Christus' verhaal een universeel verhaal is: 'Iedereen heeft een kruis te torsen, en soms meer dan één.'

Kamagurka werd in 1956 geboren en studeerde aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Gent. Hij verliet de opleiding kort voor zijn eindexamen en begon als cartoonist te werken. Inmiddels worden zijn cartoons wereldwijd gepubliceerd, verschenen meer dan 25 stripalbums van zijn hand, evenals twee toneelstukken en een kinderboek. Samen met Herr Seele verscheen hij regelmatig op de Nederlandse en Belgische televisie. Hij performt regelmatig; als beeldend kunstenaar exposeert hij in geheel Europa.

Jean-Louis Florentz

Mysterieus en complex:
orgelmuziek van een vrijdenker

Op vrijdag 28 maart staat een van de opmerkelijkste Franse componisten van de late 20ste eeuw centraal in het Orgelpark: Jean-Louis Florentz, geboren in 1947, overleden in 2004. Typisch voor Florentz' muziek is de combinatie van invloeden uit Afrikaanse culturen, aandacht voor de natuur (vogels!) en, wat orgels betreft, verlangen naar klank van hoge kwaliteit gecombineerd met moderne techniek. Timbres vroeg Florentz-kenner Béatrice Piertot alvast iets te vertellen over de componist en zijn werk.

*De Kilimanjaro in Kenia straalt de 'immensité' uit die
Afrikakenner Florentz fascineerde en inspireerde.*

St.-Eustache, Parijs

Auteur

Béatrice Piertot is organist van de St.-Laurent in Parijs, en orgeldocent aan de conservatoria in Abbeville en Amiens. Ze deed als lid van het Orgelpark Research Team onderzoek naar de geschiedenis van de orgelimprovisatie in Frankrijk.

Mijn eerste kennismaking met de muziek van Jean-Louis Florentz was in het jaar 2000. Dat jaar hoorde ik tweemaal een integrale uitvoering van *Laudes*, uitgevoerd door studenten van Marie-Louise Langlais, en daarna assisteerde ikzelf bij een uitvoering van *Croix du Sud* door Olivier Latry in de Notre Dame in Parijs. Ik herinner me vooral de muziek niet te hebben begrepen. Eerlijk gezegd ontging me de clou ervan totaal.

Concours

Twee jaar later, als kandidaat bij het vierde Concours International de la Ville de Paris, werkte ik aan het laatste werk voor orgel van Florentz, speciaal voor die gelegenheid geschreven. Bij het lezen van de partituur vielen me in eerste instantie vooral de talrijke technische moeilijkheden op: polyritmiek, virtuositeit, uithoudingsvermogen, enzovoort. Niettemin wist ik – op basis van mijn ervaring als luisteraar – dat de muziek vloeiend kon klinken, wat onder meer geaccentueerd wordt door het gebruiken van overlappingsen bij het wisselen van registraties, als in het orkest.

Tijdens het Parijse concours leerde ik Jean-Louis Florentz kennen. Ik had de prijs voor de beste interpretatie van zijn *Prélude* uit *l'Enfant Noir* gewonnen. *l'Enfant Noir* is samengesteld als een symfonische vertelling, waaraan een pedagogische visie ten grondslag ligt: de prelude en de postlude zijn bestemd voor de docent, de twaalf andere delen voor de leerlingen.

Het ideale orgel

Florentz vroeg me de Prelude op te nemen. We maakten deze opname in 2003, in de St.-Eustache in Parijs. Volgens Florentz was het orgel hier een ideaal instrument voor zijn type muziek, net als het orgel in de Notre Dame. Hij wist veel van orgelbouw: toen het orgel in zijn jeugd eenmaal zijn hart gestolen had, raakte hij geïnteresseerd in orgelbouw. Dit stelde hem later als componist in de gelegenheid zijn vernieuwingen op de punten van sonoriteit en concept toe te passen op het instrument. Zo beïnvloedde hij onder meer het werk van Daniel Brouste aan het orgel in Plaisance du Gers, waarop Michel Bourcier in 1985 zijn eerste werk voor orgel, het zevendelige *Les Laudés*, in première bracht. Toen in 1989 het nieuwe orgel in de St.-Eustache klaar was, bracht hij er vele uren door, al improviserend en proberend. Het mondde uit in een ‘Chant de Résurrection pour

orgue’, *Debout sur le soleil*. Ook deze compositie werd in première gebracht door Bourcier, in 1991, vanzelfsprekend in de St.-Eustache. Na dit omvangrijke werk, dat 25 minuten duurt, besloot hij een andere *Soleil* te schrijven, *La Croix du Sud*, opgedragen aan Olivier Latry, voor wie zo vertelt zijn weduwe Anne Florentz, ‘hij veel bewondering had en voor wie hij een bijnaam had gevonden: aartsengel, omdat hij altijd overal met het vliegtuig heenvloog.’ Voor Florentz is het orgel van de toekomst een ‘Orgue-Mutations’; hij schreef daar in het tijdschrift *L’orgue* in verband met *Les Laudés* uitvoerig over. Zijn basisidee is dat de boventoonstructuur van de orgelklank, die de kleur ervan bepaalt, met aparte registers, zogeheten aliquoten, al dan niet geaccentueerd kan worden. Florentz zegt het zelf zo: ‘Mijn werk voor orgel is gedacht voor een groot symfonisch orgel, voorzien van een aanzienlijk aantal aliquoten op 8’, 16’ en 32’

basis, en voorzien van hoogst geavanceerde elektronische voorzieningen zoals computer en sequencer.’ Florentz laat de organist niettemin vrij bepaalde passages aan te passen als het te bespelen orgel niet beschikt over de gewenste mogelijkheden.

Mysterie

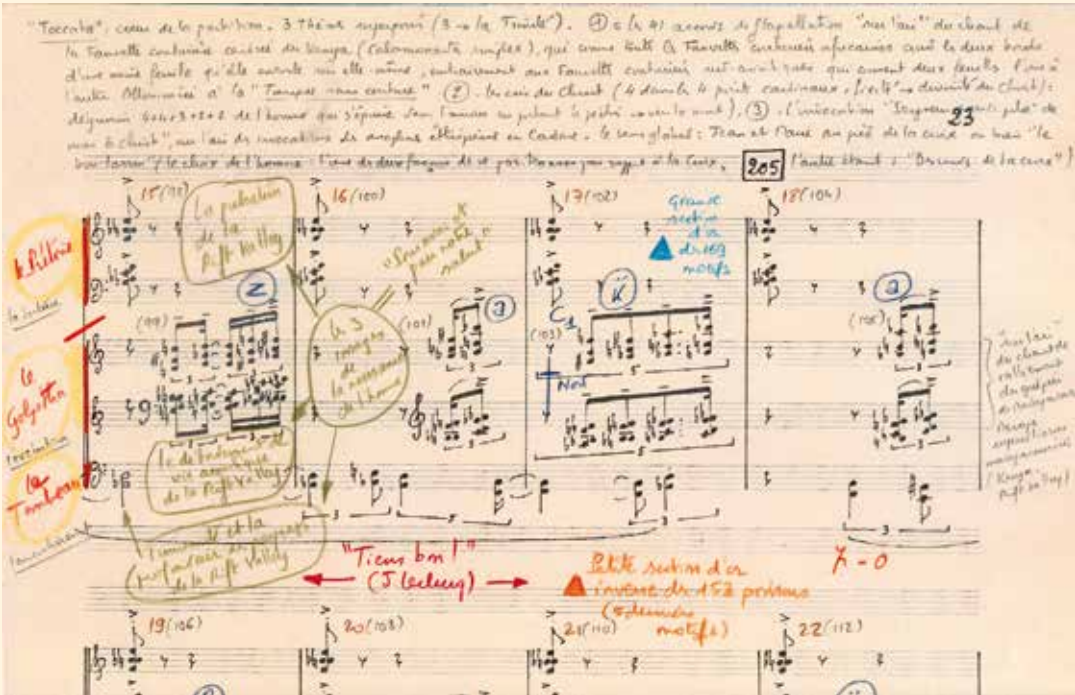
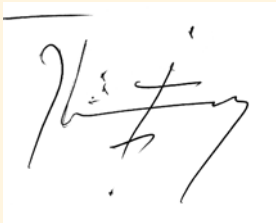
De muziek van Florentz is wat mij betreft vergelijkbaar met die van Bach: hoe meer je probeert haar geheim te doorgronden, hoe meer lagen en schakeringen je aantreft, zonder ook maar bij benadering het mysterie te kunnen ontrafelen. Deze complexiteit heeft te maken met de complexiteit van de componist zelf, niet alleen door talrijke ervaringen, menselijke en spirituele ontmoetingen, maar vooral ook door zijn passie voor reizen en zijn talent voor verbazing en verwondering.

Cossyphe d’Heuglin: foto gemaakt door Jean-Louis Florentz tijdens een van zijn studiereizen naar Kenia. De zang van deze vogel komt terug in de Prélude van l’Enfant noir. Foto uit de collectie van de auteur.

Cossyphe d’Heuglin, Cossyphe heuglini Hartlaub. Mâle. Chant territorial. Naro-Moro, au pied du Mont Kenya. Avril 1981. (Photo J.-L. Florentz)

Handtekening van Florentz, geplaatst op de partituur van Prélude van l’Enfant noir, bij de opname daarvan in de St.-Eustache door de auteur.

Het begin van Denout sur le soleil in het manuscript van Florentz: ook het ongeoefende oog ziet dat het hier complexe muziek betreft.

De ontdekking, in zijn jeugd, van de natuur en de geuren van de Vogezen, heeft hem diep en duurzaam gevormd. Tijdens zijn schooltijd bij de Paters Maristen in Izieux bij Saint-Chamond onderging hij bovendien meerdere ‘emotionele shocks’, zoals hij het zelf noemt. Ze werden, zo vertelde hijzelf, ‘teweegebracht door bepaalde films: documentaires over Afrika, [...] die ons witte paters op doorreis toonden; door Dieu parmi nous van Olivier Messiaen, voor de eerste keer gehoord in 1956 [...]; door films van Walt Disney, zoals [de documentaire] *The Living Desert* [...]. *Duizend-en-één-nacht* was trouwens mijn lievelingsboek in die tijd.’ Na Messiaen was het vooral de muziek van Jehan Alain die Florentz emotioneerde, van Marcel Dupré, Maurice Duruflé, Jean-Jacques Grünenwald, Jean Langlais, Gaston Litaize, Charles Tournemire. Ze inspireerden hem in zijn improvisaties, en vervolgens in zijn werk als componist.

Veelzijdig

Florentz was bepaald niet alleen muzikaal georiënteerd. Hij studeerde bijvoorbeeld natuurkunde en Arabische literatuur naast zijn studie etnomusicologie. Ook volgde hij een cursus religiegeschiedenis en leerde hij ge’ez, de oude taal van Ethiopië. Zijn nieuwsgierigheid rekte zijn studietijd aanzienlijk: hij was gedurende maar liefst 15 jaar ingeschreven aan het Conservatoire National Supérieur de Musique et de Danse de Lyon. Een belangrijk ander element van Florentz’ studietijd was de compositiecursus van Olivier Messiaen aan het Conservatorium in Parijs. Het plan was af te studeren met een studie naar de zang van vogels in Afrika – maar helaas is die dissertatie nooit geschreven. Het verklaart uiteraard wel waarom zijn partituren talrijke verwijzingen naar dieren kennen. Florentz had er plezier in dat toe te lichten. Zo stuurde hij me eens een foto van de ‘Cossyphe d’Heuglin’, die hij in 1981 in Kenia had gefotografeerd, legde me de ontwikkeling van zijn zang uit en vertelde me over de transcriptie ervan in de *Prélude* van *l’Enfant noir*.

Afrika

Florentz kende vogels als deze doordat hij regelmatig studiereizen naar Afrika ondernam. De voorbereiding, de reis zelf en het verblijf waren voor hem een bron van plezier. Hij was gefascineerd door de Rift Valley in Kenia, waar de eerste mensen zouden hebben geleefd, net zoals door ‘de zee, de woestijn, het immense überhaupt’.

Respect was daarbij zijn basishouding. ‘Wanneer ik een muzikale bron gebruik die van oorsprong Afrikaans is of uit het nabije oosten komt, dan is dat altijd en zonder uitzondering om die uit te vergroten, er een vorm aan te geven, en steeds om er eer aan te betonen. Opmerkelijk is dat zijn passie voor vogels gepaard ging met belangstelling voor vliegtuigen. De boventonen die de straalmotoren van Pratt & Whitney van een Boeing 727 produceren, inspireerden hem tot *Chant des Fleurs* uit *Laudes*. De vergelijking met bloemen lijkt vergezocht, maar is dat niet: de voorzijden van dergelijke straalmotoren doen immers aan de vorm van bloembladen denken.

Maria

De figuur van Maria is alomtegenwoordig in Florentz’ werk. Zijn *Requiem de la Vierge*, 17 vogelzangen, refereert aan 1917, toen de heilige maagd aan Fatima in Lourdes verscheen. De Ethiopische-Armeense liturgie, waarin elementen bewaard zijn gebleven van de riten van de eerste christenen, was voor hem een verbinding tussen het christendom en Afrika. Het is moeilijk in enkele woorden Florentz te portretteren. Luisteren naar zijn muziek is wellicht de betere manier om hem en zijn poëtische wereld te leren kennen.

Het Florentz-concert op 28 maart wordt gegeven door Thomas Monnet. Hij zal onder meer *Les Laudes* van Jean-Louis Florentz spelen. Verder op het programma muziek van Maurice Ravel, Joseph Boulnois en met name Jehan Alain.

‘Wij zien zelden grenzen’

Masato Suzuki en Thanasis Deligiannis componeren voor het Orgelpark

Twee jonge componisten maken zich op voor een spectaculaire voorstelling in het Orgelpark: op zaterdag 24 mei vertolken Masato Suzuki en Thanasis Deligiannis een bloemlezing van liefdesgeschiedenissen in muziek en theater. Jolanda Breur zocht hen op en vroeg hun naar de achtergronden van dat idee.

‘Ik ontmoette deze getalenteerde componist aan het Amsterdamse conservatorium.’ Masato Suzuki knikt naar zijn Griekse compagnon Thanasis Deligiannis die in de lach schiet. Suzuki (32) studeerde zelf compositie in Tokio en kwam naar Amsterdam om zich te bekwamen in het orgel- en klavecimbelspel. Op een bovenwoning in Amsterdam-West vertelt het duo met veel onderling plezier over muziek in hun leven, samenwerken en hun voorstelling voor het Orgelpark in mei 2014.

‘Ik hoorde dat Masato bijzonder goed klavecimbel speelde, voor mij reden om hem te vragen voor mijn examenconcert.’ Deligiannis (30) studeerde in 2010 af in compositie met muziektheater als specialisatie. Een tegenuitnodiging volgde en in hetzelfde jaar componeerde hij een stuk dat ze samen in Japan uitvoerden. ‘Masato heeft vaardigheden op veel terreinen en vindt oplossingen die anderen vaak ingewikkeld vinden. En hij is ook nog eens heel snel.’

‘Thanasis is erg toegewijd,’ zegt Suzuki. ‘Meestal schrijft een componist zijn stuk en voer ik het uit. Maar hij werkt interactief, het is een samenspel. En hij kent als acteur het klappen van de zweep op een podium. Daar hadden we in Japan profijt van, met twee complexe uitvoeringen inclusief danser, elektronica en licht.’

Beiden houden van interdisciplinaire voorstellingen. ‘Wij zien zelden grenzen’, vertelt Suzuki. ‘Op het podium zijn theater en muziek een eenheid. Het publiek ziet ook maar één voorstelling.’ Deligiannis: ‘En het hele team werkt hard om het hoogst haalbare niveau te bereiken, ieder op zijn eigen terrein. Daar genieten we ook van.’

Mythische mix

De naam Thessaloniki heeft voor Suzuki als christen een speciale connotatie. ‘Het is een belangrijke stad in de Bijbel en natuurlijk vanwege de brief van Paulus aan de Tessalonicenzen. Thanasis komt er vandaan en ik vond het bijzonder iemand uit deze stad te ontmoeten. Maar wat bleek? Hij wist niets van een brief aan zijn stadgenoten.’ De componisten kunnen er nog hartelijk om lachen. ‘Maar,’ vult Suzuki snel aan, ‘ik wilde ook meer weten over de Griekse mythologie en daar heeft hij enorm veel kennis van.’

Voor de uitvoering in het Orgelpark, die over de liefde zal gaan, putten de twee uit zowel Japanse als Griekse mythen. ‘We combineren karakters uit beide werelden in een eigentijdse voorstelling,’ licht Deligiannis toe. ‘In Griekenland kan ik dit niet doen, daarvoor hebben de Grieken nog te veel respect voor de Oudheid. Toen ik hier met deze mythen ging werken, dacht ik: wat ben ik aan het doen, maar ik vergat dat Nederlanders de verhalen nauwelijks kennen. Thuis ziet men het direct als ik aan de verhaallijn knoei.’ Ooit wil hij terug naar zijn vaderland met een moderne variant op de oude mythen, om ‘de boel een beetje op te schudden.’ Maar, zegt hij, de Grieken zijn nu te veel met zichzelf bezig. ‘Ze zoeken naar hun identiteit: wat is Griekenland en wat is precies Grieks? De oude Grieken daarentegen waren ruimdenkend en stonden open voor nieuwe ideeën van buiten.’

Paplepel

Zo vreemd als de Griekse mythen voor Masato Suzuki zijn, zo ver staat hij ook af van zijn eigen, Japanse traditie. ‘Europeanen vergeten

Auteur

Tijdens vier jaar zwerven over de wereld gaf ze duikles in verre oorden, begeleidde groepsreizen op verschillende continenten, studeerde cultuurwetenschappen en schreef een reisgids. Dat laatste gaf de doorslag: voortaan wilde Jolanda Breur leven van de pen. Na terugkeer in Nederland volgde zij de opleiding Journalistiek voor Academici. Ze werkt voor dagblad *Trouw* en andere media.

wel eens dat Japan erg westers is. Ook de westerse klassieke muziek is er al eeuwen gangbaar. Die zit me in het bloed.’ Suzuki, geboren in Den Haag en op driejarige leeftijd naar Japan verhuisd, studeerde orgel en speelde in kerken. Zijn vader Masaaki, ook organist en klavecimbelspeler, is dirigent van het Bach Collegium Japan. Suzuki promoveerde bij zijn vader op de Nederlandse calvinisten. ‘Ons hele huis was Bach cantate.’ Hij kent de namen van traditionele Japanse musici, maar hun muziek is hem vreemd. ‘Ik heb ooit in een traditioneel Kabuki-theater klavecimbel gespeeld tijdens een voorstelling, dat is mijn enige ervaring.’ Deligiannis daarentegen kreeg traditionele muziek met de paplepel ingegoten. Zijn vader was muzikant en zelf speelde hij percussie. Met westerse klassieke muziek maakte hij kennis op vijftienjarige leeftijd, toen zijn vader zich met een kortingscoupon een setje cd’s verschaftte. ‘Ik herkende de melodieën van de tv-reclame. Muziek uit de opera Carmen werd gebruikt in een spotje voor een schoonmaakmiddel.’ Maar de piano lonkte en Deligiannis nam les.’ Mijn vader vond het niks, hij was bang dat ik daardoor niet meer kon improviseren, wat belangrijk is in de traditionele muziek.’ De lessen vielen hem zwaar. ‘Ik kon geen noten lezen, verstond mijn Russische leraar niet en had door de percussie een ander ritmegevoel. Het was iedere keer huilen. Daarom voel ik me nu comfortabeler met muziektheater, daarin heb ik meer mogelijkheden.’

Dynamische locatievoorstelling

Eind 2012 stapten Deligiannis en Suzuki naar het Orgelpark met een voorstel voor een uitvoering. Suzuki, leerling van organist Jos van der Kooy, gaf al eens een lunchconcert in het Orgelpark en kende de zaal. ‘De perfecte plek om een creatieve voorstelling te maken,’ vindt hij. ‘We willen de hele ruimte gebruiken, het publiek krijgt veel te zien.’ De rode draad is een ‘dynamische bloemlezing’. ‘Het is geen doel om alle orgels te gebruiken, maar het gaat zeker die kant op’, onthult Suzuki. ‘Het wordt een echte locatievoorstelling’, voegt Deligiannis toe. ‘We moeten met veel details rekening houden, denk bijvoorbeeld aan de akoestiek.’ Dat het Orgelpark het duo carte blanche gaf, vinden ze geweldig. ‘Projecten bieden niet altijd zoveel creatieve mogelijkheden,’ weet Suzuki. ‘Soms word je gewoon geacht je mond te houden.’ Hij refereert aan zijn conservatoriumtijd.

De musici betrekken jonge collega’s bij hun voorstelling. Zo zal de Japanse violiste Yukie Yamaguchi, waarmee Suzuki Ensemble Genesis vormt, aansluiten. Deligiannis put voor versterking uit zijn groep I/O, Input/Output, een collectief dat onder meer nieuwe technologieën ontwikkelt voor podiumkunsten.

Crisis

De twee zeggen weinig last te hebben van een ongunstig economisch klimaat. ‘Wel als dit project afgezegd wordt natuurlijk,’ lacht Suzuki. ‘Ik begrijp dat cultuur nu niet de hoogste prioriteit heeft. Na de aardbeving in Japan twee jaar geleden waren de slachtoffers ook niet met opera bezig. Mensen hadden gebrek aan water en elektriciteit. En je kunt moeilijk een concert geven in een concerthal waar daklozen worden opgevangen.’ Deligiannis ziet geen crisis in Nederland, wel een verandering. ‘In Griekenland heerst crisis, door de kracht van de verandering. Die kracht brengt hier enkel een oncomfortabele herordening teweeg.’ Zelf was hij ook onderdeel van deze herordening. ‘Mijn contract bij het Nieuw Ensemble werd niet verlengd vanwege de bezuinigingen.’ De voortvarendheid waarmee de Nederlandse overheid snijdt in cultuuroutgaven vindt het duo opvallend. ‘Dit land heeft in eeuwen een geweldig niveau opgebouwd in de kunsten’, zegt Suzuki. ‘Waarom neemt de overheid niet de tijd om bezuinigingen overdacht uit te voeren. Dit is gewoon een luie actie, niet berekend en gepland. Maar dat is mijn bescheiden mening als buitenlander.’

Nederland thuisland

De jonge componisten kozen allebei voor een muziekcarrière omdat hun vaders hen voorgingen. Ze speelden allebei in het muziekensemble van hun vader. En ze kozen allebei voor Nederland, waar ze zich niet belemmerd voelen door de crisis. Suzuki: ‘Ik heb altijd een band gehouden met Nederland nadat ik vertrok, het voelt als thuis. En ik kan hier experimenteren in mijn vak.’ Ook Deligiannis ervaart hier ruimte om zich te ontwikkelen. ‘Ik heb enkel toelatingsexamens gedaan voor Nederlandse conservatoria. Riskant, want als ze me niet hadden aangenomen, was er voor mij nog maar één optie geweest: het leger.’

Pionier van de elektronische muziek ~ met een voorliefde voor orgels

Ton Bruynèl

Elektronische muziekinstrumenten en het orgel passen bij elkaar: dat bewijzen alleen al de vele composities waarin beide gecombineerd worden. De verbindende factor is natuurlijk het technische aspect: zoals de techniek tussen toets en pijp de mogelijkheden van de musicus zowel opent als begrenst, zo geldt dat ook voor de techniek tussen toetsenbord van een synthesizer, tegenwoordig vaak in de vorm van software op een laptop, en de luidsprekers die daarop aangesloten zijn. Juist dit technische aspect nodigt steeds weer uit tot herziening van de mogelijkheden – niet alleen bij laptops, maar zeker ook bij orgels. Aan de basis van de combinatie van muziek uit luidsprekers en muziek uit pijpen stond de Nederlandse componist Ton Bruynèl. In het weekend van 1 en 2 maart staan hij en zijn muziek centraal.

Auteur

Jacqueline Oskamp is muziekjournalist. In 2003 publiceerde zij *Radicaal gewoon*, een boek waarin ze enkele van de belangrijkste Nederlandse componisten van vandaag portretteert. In 2011 presenteerde ze in het Orgelpark haar boek *Onder Stroom*, over de geschiedenis van de elektronische muziek in Nederland.

Ton Bruynèl was, wat de Engelsen noemen, *a character*: een flamboyante verschijning die gehuld in een opzichtige bontjas door de gangen van het Utrechts conservatorium paradeerde, een *bon-vivant* die met afschuw neerkeek op de calvinistische medemens, een querulant die steevast met vrienden en instanties overhoop lag, een vrijbouter die met verbazing 'het getob' van zijn seriële collega's aanzag.

Save the Whale

Toch was hij óók een lieve, charmante man, benadrukken degenen die hem van nabij hebben meegemaakt. En dat verklaart wellicht het vriendelijke, in de loop der jaren steeds lyrischer karakter van zijn muziek. Weerspiegelen zijn vroege stukken het ongepolijste klankbeeld van de avantgardistische esthetiek in de jaren zestig, geleidelijk wordt zijn muziek welluidender, melodischer en ook anekdotischer. Zoals bijvoorbeeld *Save the Whale* voor (contra)basklarinet en klanksporen (voltooid in 1991), waarin hij met een handjevol noten het logge lijf van een walvis verbeeldt die door het klotsende water glijdt – inclusief de luchtbellen van zijn ademhaling, angstkreten als de walvisjagers in zicht komen en de titel van het stuk in morsetekens.

Handy Sound

Zijn broers Gerard en Cees herinneren het zich nog levendig: Ton, als nakomertje geboren op 26 januari 1934, was het enfant terrible in het gezin. Koppig. Een kind dat zich midden op straat op de grond werpt en weigert op te staan. Wel is hij altijd achter de piano te vinden. Op iets latere leeftijd ontwikkelt hij een voorliefde voor het orgel en op verschillende instrumenten in zijn woonplaats Utrecht zit hij met regelmaat te improviseren. Op school wil het niet. Zijn ouders sturen hem naar een internaat, waar hij zijn diploma avondmulo haalt.

Hij werkt een tijdje bij zijn vader in de zaak, die een uitgeverij van kaarten en kalenders bestiert, en neemt ondertussen theorieles bij Henk Badings, die in die jaren zijn eerste elektronische composities maakt. De elektronische muziek trekt hem en daarom schaft hij een Handy Sound aan, een eenvoudige bandrecorder voor amateurs. Het apparaat is zo primitief dat terugspoelen alleen mogelijk is door de band om te draaien. Met deze recorder trekt Bruynèl zich terug in zijn huis in de Schalkwijkstraat, dat later door een journalist zal worden omschreven als 'een krot, een onbewoonbaar verklaarde woning', maar dat toch de geschiedenis in is gegaan als de eerste privé-studio in Nederland. Hier knutselt hij *Studie* voor piano en twee klanksporen in elkaar, dat in 1959 op de Biënnale van Venetië wordt uitgevoerd. Vanaf dit moment maakt Bruynèl nog uitsluitend elektronische muziek. De benodigde apparatuur sprokkelt hij bij elkaar door maandenlang achter de lopende band te staan en zuinig te leven.

Klankonderzoek

Bruynèl is vooral geïnteresseerd in klankonderzoek. Hij wil de subtiele klank- en ruisschakeringen die zich in de akoestische instrumenten verborgen houden, blootleggen. In 1971 formuleert hij het als volgt: 'Tussen een trompet en een viool bijvoorbeeld, ligt nog een heel scala van klankkleuren, dat aan het licht komt bij versmelting op de band. Een trompet kan ik elektronisch laten tokkelen, een viool blazend laten horen. Hun karakteristieke eigenschappen, intonaties, gaan in elkaar overvloeien.' Hij bewondert het muzikanteske van akoestische instrumenten en wil dat zoveel mogelijk intact laten: 'Het zou wel heel wonderlijk zijn als ik even kwam zeggen, jongens, die violen hebben we niet meer nodig.'

Eind jaren '70 verscheen op het label Donemus in de serie *Composers' Voice* een geheel aan Ton Bruynèls muziek gewijde plaat (CV 8003). De voorzijde werd gesierd door deze grafiek, gemaakt door Tolis Panago-poulos. Voor het design van de platenhoes waren Paul en Henk van Reeuwijk verantwoordelijk.

Vliegende start

Ton Bruynèl maakt als elektronisch pionier een vliegende start. Hij krijgt links en rechts opdrachten en weet uiteenlopende kunstenaars voor zijn werk te interesseren. Zo werkt hij tussen 1960 en 1962 met choreograaf Eleo Pomare, beeldend kunstenaar Tajiri en schilder Sam Middleton aan het muziektheaterstuk *Resonance I*. In 1963 maakt hij in opdracht van NCRV-radio samen met dichter Gerrit Kouwenaar *Collage Resonance II*. In 1964 componeert hij *Reliëf* voor orgel en klanksporen en maakt hij op grote vellen papier een grafische uitbeelding van de partituur. Een jaar later wordt dit werk in het Stedelijk Museum in Amsterdam tentoongesteld: twee keer per dag wordt de muziek gedraaid terwijl een verlichte pijl het verloop van de partituur aanduidt. Deze presentatie is zo'n succes dat ze meegaat met het Nederlands paviljoen naar de wereldtentoonstelling in Montreal in 1967 en door de NCRV op televisie wordt uitgezonden. Ook in verre landen als Mexico en Hawaii komt *Reliëf* tot klinken. Eind jaren zestig ontwerpt hij samen met de beeldend kunstenaar Carel Visser en de architect Aldo van Eyck het *Kubusproject*, een installatie die in 1971 in het Stedelijk Museum in Amsterdam en enkele jaren later in het Centraal Museum in Utrecht te zien is.

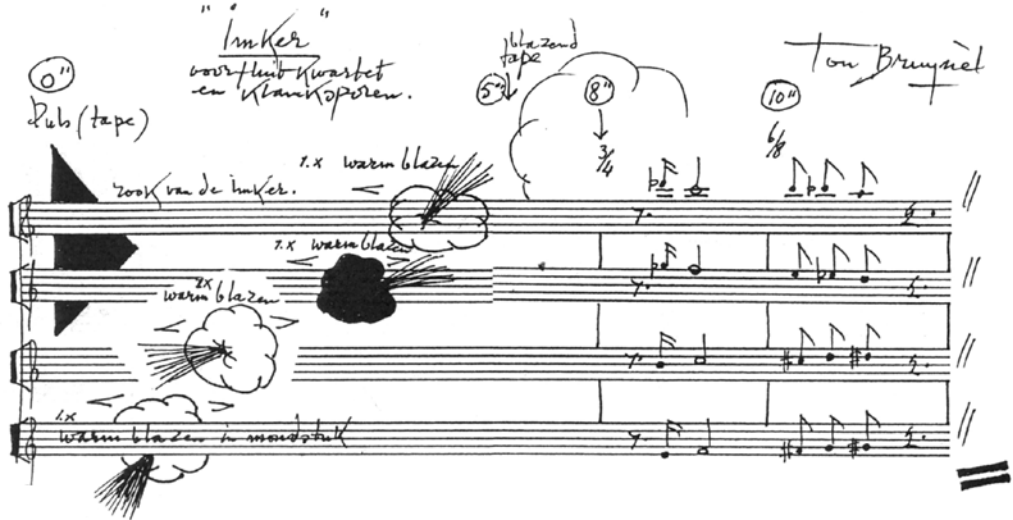
Schoenveters

Meestal nodigt Ton Bruynèl beeldend kunstenaars uit om zijn partituren te visualiseren. Zo heeft Gérard van den Eerenbeemt met zijn cartooneske stijl de klanksporen in *Signs* (1969) als het ware verstript. De Grieks-Nederlandse kunstenaar Tolis Panagopoulos pakt het bij het orkestwerk *Phases* (1974) heel anders aan. Hij dompelt zich een half jaar onder in de muziek. Luisterend via de koptelefoon, schetst

hij met potloden in zeven verschillende dikten de trage klankontwikkeling in het orkest in alle grijsschakeringen tussen wit en zwart. Paul Reeuwijk tekent een Hollands wolkenlucht met daarin regenbuien van verschillende omvang om *Rain* 'voor vier pianisten op twee piano's en twee klanksporen' uit 1982 te verbeelden. Ger Lataster vervaardigt litho's van de partituur van *Save the Whale*. Hoe origineel deze visualisaties ook zijn, ze vormen geen oplossing voor hét probleem van de elektronische muziek: het lege podium – door Bruynèl ooit treffend verwoord met 'dan zit je toch twee uur lang naar je schoenveters te staren'. Daarom besluit hij al snel de musicus weer een plaats in zijn stukken te geven, waarmee de levendigheid van de uitvoering is gegarandeerd.

Akoestisch en elektronisch

Het is zijn doel het elektronische materiaal net zo rijk en beweeglijk te maken als het akoestische geluid. Dat hij daarin slaagt bewijzen de vele stukken voor instrument en tape, waarin beide een perfecte synthese bereiken. Dit is het gevolg van een minutieus en arbeidsintensief proces van klankstapelingen, waardoor de elektronische klank eenzelfde opbouw als de akoestische klank krijgt en beide mooi kunnen mengen. Een voorbeeld hiervan is het bovengenoemde *Reliëf* voor orgel en klanksporen, een broeierig, duister stuk dat je tegenwoordig wellicht zou aanduiden met de term 'noise'. De grauwe orgelklanken en de industriële dreun op tape zijn nauwelijks van elkaar te onderscheiden, zij het dat het geluid van het orgel statischer is. Waar de tapemuziek kan aanzwellen en wegebben en, springend van de ene naar de andere luidspreker, door de ruimte lijkt te bewegen, blijft het orgel massief en onverzettelijk. *Reliëf* is een stuk dat van-

De tekeningen waarmee de compositie *Imker* begint zijn van de hand van Bruynèl zelf.

Ton Bruynèl in zijn studio.

Eén van de eerste recorders van het merk Handy Sound

wege zijn imposante substantie en volume vooral live goed tot zijn recht komt. Dat geldt zeker voor het slot waarin de luisteraar onder een apocalyptische geluidslawine wordt bedolven. Hoewel Bruynèl van het begin af aan vol *dédain* over het serialisme heeft gesproken ('Een groot misverstand', dat heeft geleid tot 'karrevrachten vol composities, maar van een *l'éégte!*'), sluit een werk als *Reliëf* naadloos aan bij de esthetiek van de jaren zestig: ruig, compromisloos en ongemakkelijk.

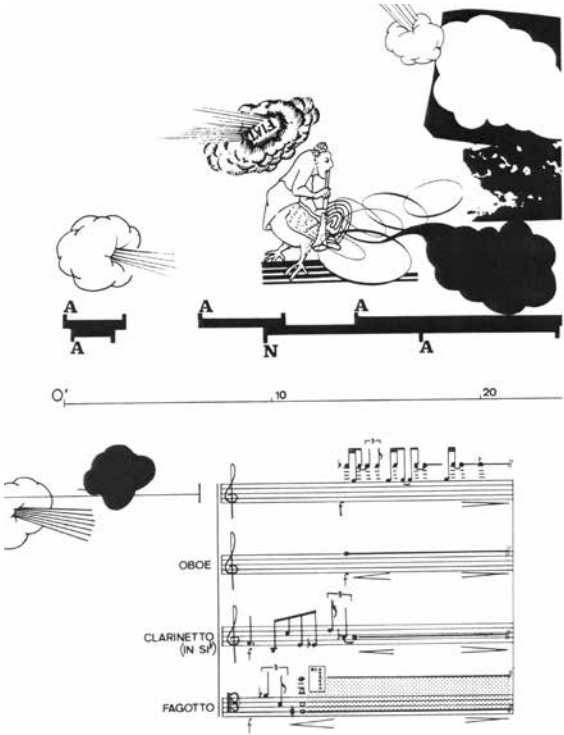
'Mij krijg je niet aan de muis'

De studio van Ton Bruynèl, die zich tegenwoordig in het conservatorium van Rotterdam bevindt, is eenvoudig. Aan het eind van zijn leven beschikt hij over een paar filters en oscillatoren, een Putney-synthesizer, wat Synton-apparatuur (gebouwd door de Nederlandse synthesizer-specialist Felix Visser en aangevuld met modules van technicus Jo Scherpenisse), een van de eerste polyfone synthesizers (Prophet 5), een vijftal bandrecorders en een groot schakelbord om alles met elkaar te verbinden. Nieuwe ontwikkelingen volgt hij geenszins op de voet, maar als hij bij anderen een apparaat ziet dat zijn enthousiasme wekt, wil hij het onmiddellijk hebben. Zo gaat hij met zijn voormalige leerling Ad Wammes wel eens een dagje 'shoppen'. Dat leidt tot de aanschaf van een DAT-recorder en twee samplers. Maar daar ligt ook de grens. 'Mij krijg je niet aan de muis', luidt steevast het antwoord als de computer ter sprake komt.

Eerst de muziek, dan de noten

Opvallend aan Bruynèls werkwijze is dat hij altijd eerst de tape maakt en vervolgens de partituur componeert. Zijn beide componenten klaar, dan wordt de instrumentale partij op een intuïtieve manier in de tape ingepast. Hij deelt de tape op in kleine stukjes en gaat achter de piano, met een stopwatch in de hand, uitzoeken op welk punt de instrumentalist moet inzetten. Een buitengewoon moeizaam en tijdrovend proces.

De openingspagina van de partituur van Signs voor blaaskwintet. De 'windwolken' verklaart Bruynèl in de bijlage bij de partituur: bedoeld is een 'blowing flute (toneless)'. De beeldende kunst-elementen zijn van de hand van Gerard van den Eerenbeemt.

Van Franciscus van Assisi tot Bowie: Muziek over de Via Crucis door de eeuwen heen

Dit voorjaar staat het Orgelpark in de lijdenstijd stil bij een thema dat daar als geen ander bij past: de *'Via Crucis'* – de kruisweg. Met name de 19de eeuw leverde al prachtige muziek over de gang van Jezus naar het kruis op. Maar het Orgelpark zou het Orgelpark niet zijn wanneer er niet ook nieuwe muziek over hetzelfde thema zou klinken: op woensdag 9 april voert Studium Chorale *Via Crucis* van Franz Liszt uit, op donderdag 10 april klinkt op The Busy Drone de *Via Crucis* van Gilius van Bergeijk en treedt performer/kunstenaar Kamagurka op, op vrijdag 11 april speelt organist Ben van Oosten Marcel Dupré's *Chemin de la Croix*, en op zaterdag 12 april tenslotte brengen studenten van het Koninklijk Conservatorium Den Haag hun speciaal voor de orgels van het Orgelpark gecomponeerde Kruisweg in première. Tijsjoris Groot dook voor *Timbres* in de geschiedenis van het kruiswegthema in de muziek, en sprak met Van Bergeijk.

Auteur

Tijsjoris Groot is musicoloog. Als 'muzikaal ondernemer' is hij onder meer als journalist, concertproducent en jazzgitarist actief.

In elke katholieke kerk zijn ze te vinden: de veertien 'statiën' van de lijdensweg, de weg naar de heuvel Golgotha die Jezus Christus na zijn veroordeling aflegde. Dat is uiteraard niet zonder reden: het afleggen van de 'kruisweg' is een belangrijk onderdeel van het katholieke geloof. Elk jaar wordt in Rome nabij het Colosseum een processie gehouden met als naam 'Via Crucis'. Onderweg staat de stoet stil bij elk van de veertien statien. De geschiedenis daarvan gaat terug tot het begin van de jaartelling en de eerste pelgrimstochten naar de christelijke heiligdommen in Jeruzalem. Zo vond in de tijd van het Byzantijnse Rijk in Jeruzalem een processie plaats vanaf Gethsemane, waar Jezus de nacht voor de kruisiging verbleef, richting de Heilige Grafkerk, de plek waar Jezus uiteindelijk begraven zou zijn.

Franciscus van Assisi

De moderne vorm van de kruisweg met veertien statien is ontstaan uit de activiteiten van de orde van Franciscus van Assisi (1181/82-1226). De Franciscaanse bedelorde streefde in navolging van de kruisdrager naar een ascetisch en armoedig bestaan. Reeds in het begin van de 13de eeuw vestigde een aantal volgelingen van Franciscus zich in een huis aan de Via Dolorosa, de weg waarover Jezus zijn kruis richting Golgotha gedragen zou hebben. Op voorspraak van paus Clemens VI werden de Franciscanen de beschermheren van de christelijke heiligdommen in Jeruzalem en verantwoordelijk voor officiële rondleidingen langs de Via Dolorosa.

Overall in Europa waar de Franciscaanse monniken zich vestigden, werden naar het model van de Via Dolorosa routes gecreëerd; onderweg kon op meerdere plekken worden stilgestaan bij specifieke momenten uit het lijden van Christus. Uiteindelijk kwam deze herbeleving van de kruisgang dankzij enkele pauselijke besluiten in de

katholieke liturgie terecht. Na een besluit van paus Clemens XII in 1731 kregen alle bisdommen bovendien het recht om een de kruisweg met schilderijen of reliëfs in hun kerken te tonen. De wildgroei aan – al dan niet Bijbelse – scènes in de kruisweg werd na verloop van tijd beperkt tot het vaste aantal van veertien.

Minstrelen van God

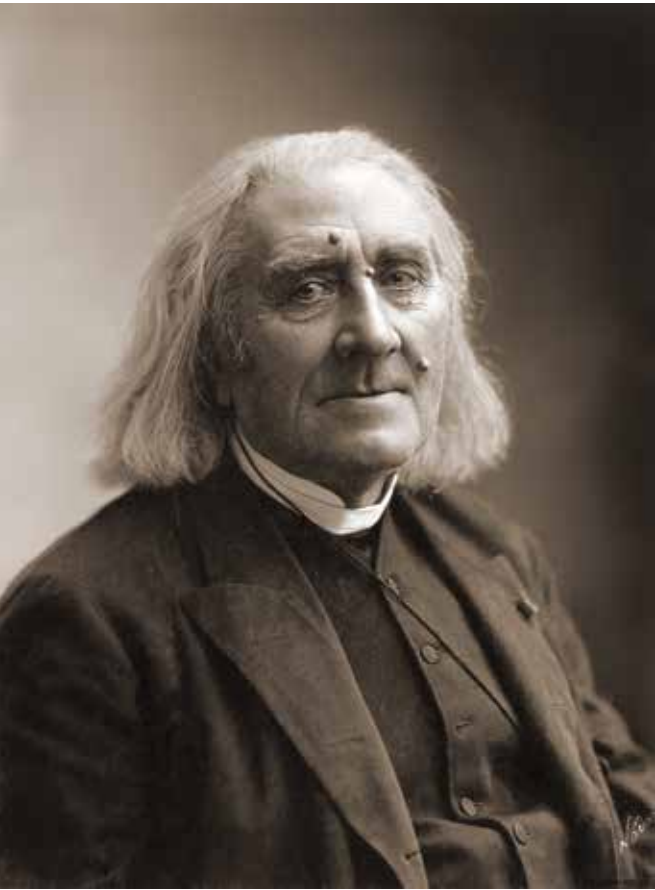
De Franciscanen brachten hun devotie niet alleen tot uiting in het afleggen van de kruisweg, maar ook in hun gezang. De zelfbenoemde minstrelen van God zongen hymnen op straat en vormden zo een onderdeel van een uitgebreide zangtraditie, waartoe ook de *flagellanti* behoorden, radicale katholieken die zichzelf tijdens processies met zweepen pijnigden. De verwarring tussen de Franciscanen en deze *flagellanti* komt goed naar voren in de humoristische setting van het 'Pie Jesu' in de film *Monty Python's Holy Grail*.

Een van de meest bekende hymnen uit de katholieke traditie, *Stabat Mater Dolorosa*, stamt uit deze zangtraditie. Het werd naar alle waarschijnlijkheid gecomponeerd door een Franciscaanse monnik. De hymne was een van de laatste toevoegingen aan de liturgie van de katholieke Kerk. Het *Stabat Mater* zou later als inspiratiebron dienen voor een lange rij aan illustere componisten, zoals Vivaldi, Pergolesi, Haydn, Rossini en Dvořák. Daarnaast wordt het *Stabat Mater* ook tegenwoordig nog in de viering van de kruisweg gebruikt.

Via Crucis

Van oudsher schreven componisten hun religieuze muziek als kapelmeester of als losse opdracht voor gebruik in de kerk. De *Via Crucis* van Franz Liszt echter werd niet in opdracht gecomponeerd. In zijn latere jaren, na het vele rondreizen als concert- en recitalpianist,

Franz Liszt

streek Liszt rond 1860 in Rome neer om zich te wijden aan het katholieke geloof. Hij trad toe tot een seculiere suborde van de Franciscanen en schreef gedurende deze periode van ascetisme vooral religieuze koormuziek.

In zijn *Via Crucis*, gecomponeerd in 1879, komt een heel ander beeld van de componist naar voren dan gebruikelijk. De muziek is ontdaan van elke overbodige noot en de resterende noten dienen alleen nog het doel van het stuk: het uitbeelden van de lijdensweg van Christus. In plaats van begeleiding is de partij van de piano of orgel veeleer een vertolker. Enkele van de rollen die in de kruisweg aan bod komen – Simon van Cyrene, de Heilige Maria, Veronica met het doek, de wenende vrouwen van Jeruzalem – worden slechts instrumentaal ten beste gegeven. De muziek van Liszt in zijn late jaren was zijn tijd ver vooruit. Wellicht zelfs te ver: de uitgever stuurde de partituur terug. Het plan om de *Via Crucis* met harmonium uit te voeren in het Colosseum vond evenmin doorgang. De uiteindelijke wereldpremière vond pas plaats op Goede Vrijdag in 1938 (!) te Budapest.

Nieuwe passiemuziek

Juist de afgelopen decennia lijkt nieuwe interesse te ontstaan voor het eeuwenoude thema van de kruisweg. Mel Gibson verfilmde het gegeven minutieus in zijn veertiendelige film *The Passion of the Christ*. Ook David Bowie liet zich voor het nummer en het gelijknamige album *Station to Station* door de kruisweg inspireren. Zelfs de orde van St.-Franciscus doet nog altijd duiten in dit zakje: de organist en Franciscaanse broeder Armando Pierucci van de Heilige Grafkerk in Jeruzalem componeerde in 1996 een *Via Crucis* die het beluisteren en het uitvoeren zeker waard is.

‘Niet de voeten, maar het gezicht!’

Gilius van Bergeijk over zijn Via Crucis

Een bijzondere plaats onder recente kruisweg-composities neemt *Via Crucis* van Gilius van Bergeijk in. Het werk zal in het Orgelpark op het draaiorgel The Busy Drone worden uitgevoerd. Hoe kwam Van Bergeijk op het idee dit thema op te pakken?

Van Bergeijk: ‘Ik heb mijn oorspronkelijke *Via Crucis* gecomponeerd nadat ik terugkwam van een vakantie in Sardinië. Op een gegeven moment fietste ik daar een berg op en kwam ik steeds om de paar honderd meter een statie tegen uit de kruisweg. Bij het bereiken van het einde van de route kwam ik echter niet uit bij de verwachte kapel, maar stuitte ik op een militaire kazerne. Voor de poort stond een meniegeverfd straalvliegtuig uit de Tweede Wereldoorlog. Deze modernistische en haast abstracte uiting van de *Via Crucis* inspireerde mij om voor de Nederlandse Muziekdagen in Museum Speelklok een processie te maken langs allerlei draaiorgels en pierementen uit de collectie, als waren het statieën van de kruisweg.’

‘Absurd beeldverhaal’

‘De staties in kerken vormen een voor iedereen te volgen, desondanks absurd beeldverhaal over iemand die op volstrekt dubieuze gronden veroordeeld werd tot een beroerde dood, en die ook nog zijn eigen martelwerktuig de berg op moest sjouwen. In navolging van dit prominente gebruik van beeld heb ik een haast stripverhaalachtige aanpak toegepast in mijn compositie. Als Jezus valt, hoor je ook zo

ongeveer het orgel uit elkaar vallen. Bij het treffen van Maria heb ik een echte tearjerker geschreven in F mineur met toegevoegde secundes. Bij de kruisiging hoor je woodblocks die het gespijker en getimmer nabootsen. Heel beeldend, stripverhaalachtig. Niet uit blasfemie, integendeel zelfs, want het resultaat is muziek waarvan je een brok in de keel krijgt. In het Orgelpark zal een bewerkte versie van mijn *Via Crucis* te horen zijn. In ieder geval bij twee of drie delen die geschreven zijn voor het grote Mortier-draaiorgel in Museum Speelklok kan bij wijze van spreken direct het originele orgelboek worden ingevoerd in The Busy Drone. Andere delen hebben meer aanpassing nodig. Het plan is om dit zeer prominente draaiorgel af te wisselen met de klanken van het Sauer-orgel, met behulp van de MIDI-speeltafel, zodat de contrasten van de oorspronkelijke muziek goed tot hun recht zullen komen.’

Veronica

‘Er hoort overigens nog een mooie anekdote bij dit stuk,’ vertelt Van Bergeijk. ‘Ik had al jaren een prachtige grammofoonplaat in bezit met een opname van *Via Crucis* van Liszt, met orgel in plaats van piano. Op de hoes staat het zesde deel geschreven als *Veronica Wipes Jesus’ Feet with her Veil*. Bij de première van mijn *Via Crucis* in Museum Speelklok, van het ene orgel naar het andere, kondigde ik steeds de titel aan, zoals ik deze kende van de hoes van de grammofoonplaat. Bij het zesde deel stapte een vrouw uit het publiek plots boos op me af en siste dat Veronica niet de voeten, maar het gezicht van Christus met een doek had afgenomen. *Live op de radio!*’

De veertien stadia die de kruisweg telt, laten als in een stripverhaal zien hoe Jezus zijn kruis draagt op weg naar Golgotha, daar gekruisigd wordt en tenslotte begraven.

Een componist als architect in klanken

Componistenportret: Piet Kee

‘A showpiece with brains’, zo typeerde een recensent van het Engelse tijdschrift *Choir & Organ* onlangs de compositie *The Organ* van Piet Kee. Vervolgens stelde hij dat deze compositie spectaculair tot zijn recht zou kunnen komen in een ruimte waarin de orgelklank uit meerdere hoeken komt. Het was door deze opmerking dat Piet Kee besloot mee te werken aan een componistenportret in het Orgelpark. ‘Want waar,’ aldus Kee, ‘vind je een geschiktere ruimte met zoveel orgels?’ Voor deze gelegenheid verdeelde hij de partituur van *The Organ* over vijf orgels en evenveel spelers. Christo Lelie vroeg de inmiddels 86-jarige componist naar het hoe en waarom.

Auteur

Christo Lelie werkt als muziekjournalist voor onder meer dagblad Trouw. Hij is hoofdredacteur van Piano Bulletin en publiceerde het boek *Van Piano tot Forte*, over de geschiedenis van de piano. Christo Lelie is tevens actief als organist en pianist.

Sinds zijn pensionering als stadsorganist van Haarlem is Piet Kee zich steeds meer gaan toeleggen op componeren. Hij woont nog altijd in Haarlem, waar hij tussen 1956 en 1989 orgelgeschiedenis schreef met zijn talloze concerten op het Müller-orgel van de Grote of Sint-Bavokerk. In zijn buitengewoon ruime grachtenpand spreek ik met hem, hoofdzakelijk over zijn compositorische oeuvre, dat zo nauw verbonden is met de orgels die Kee decennia lang bespeelde alsook met de oer-Hollandse stadscultuur van draaiorgel- en beiaardmuziek. Ook komt de beeldende kunst, voor Piet Kee een bron van inspiratie, aan de orde in het gesprek. Ik open met de vraag in hoeverre Piet Kee al componeerde in de tijd dat hij van zijn vader Cor Kee zijn eerste muzieklessen kreeg. ‘Mijn eerste composities schreef ik toen ik een jaar of zestien was,’ antwoordt Kee. ‘Op het toelatingsexamen voor het conservatorium speelde ik een eigen ‘klavierstuk’, dat in goede aarde viel bij de commissie en in mijn studietijd schreef ik vooral liederen.’

Op het Amsterdamsch Conservatorium kreeg u orgelles van Anthon van der Horst. Kunt u iets over hem vertellen?

‘Ik bewonderde Anthon van der Horst zeer als organist met van die moderne Bach-opvattingen en als componist. Zijn *Suite in modo conjuncto*, een meesterwerk, was een keerpunt in het Nederlandse componeren voor orgel. In ons land was er in die tijd een zekere scheiding tussen Frans en Duits georiënteerde componisten. Van der Horst viel daar zo mooi buiten. Zijn werken waren echt Nederlands, net als die van Sweelinck. In die zin ben ik zeker door Van der Horst beïnvloed.’

Voelt u zich ook zo’n typisch Nederlandse componist?

‘Ja, die Hollandse manier van denken in zowel het spelen als het componeren waardeer ik zeer. Nederland is vanouds een onafhankelijk denkend land met een sterke, eigen identiteit. In de schilderkunst zijn bijvoorbeeld Saenredam en Mondriaan heel markant. Denk bijvoorbeeld ook aan Van Gogh.’

Iedereen is het daar wel over eens, maar over de Nederlandse muziek wordt vaak nogal meewarig gedaan.

‘Nederlanders hebben de neiging zichzelf te onderschatten, zeker wanneer het muziek betreft. Als je vraagt wat typisch Nederlands is, zeg ik: eenvoud, maar met verschillende lagen erin en daardoor juist heel rijk, no-nonsense, zonder al te veel sentimentaliteit. Heel kenmerkend Nederlands is de beiaard, een instrument waarvoor ik dan ook graag componeer. Het carillon behoort bij de geluiden van de stad. Het heeft dezelfde soort heldere, klare klank, die je ook in de Nederlandse stadsorgels hoort. Die zijn heel bijzonder: de ene stad wilde niet voor de andere onder doen om iets nog mooiers voor elkaar te krijgen. Dat heeft een prachtige traditie opgeleverd. Vrijwel iedere ‘Grote Kerk’ in de Nederlandse steden bezit een interessant, historisch orgel, en daar heb ik natuurlijk de absolute toppers van meegemaakt in Haarlem en Alkmaar.’ [Kee was tussen 1952 en 1986 kerkorganist van de Grote of Sint-Laurenskerk in Alkmaar.]

In de Nederlandse orgelcultuur staat improvisatiekunst in hoog aanzien. Improviseren is ook één van uw grote gaven: in de jaren 1953, 1954 en 1955 presteerde u het om tot driemaal toe het Haarlemse Orgel Improvisatie Concours te winnen. Liggen componeren en improviseren bij u in elkaars verlengde?

‘Ik heb improviseren altijd ervaren als schetsmatig componeren. Ik ben op een gegeven moment opgehouden met improviseren op concerten omdat dat schetsmatige mij niet meer beviel. Overigens leidden improvisaties bij mij zelden tot composities. Daarom besloot ik dat ik mijn energie beter kon besteden aan het echte componeren.’

Doet u dat dan wel improviserend aan het klavier?

‘Nee, ik componeer meestal vanuit mijn innerlijke voorstellingsvermogen, zoals een architect zich een gebouw voorstelt, stelt een componist zich het gebouw van zijn compositie voor. Meestal weet

je aan het begin al hoe het stuk eindigt. Componeren is vaak architectuur in klanken bedrijven.’

‘Is er in uw oeuvre een werk dat u een sleutelstuk kunt noemen?’

‘Ja, dat is *The Organ*, dat ik in 2000 in opdracht van de gemeente Haarlem voor het Bavo-orgel componeerde. Het begint met één groot akkoord: daarin ligt mijn herinnering aan de rijke en waardige klank van de Nederlandse stadsorgels besloten. Daarop volgt alleen de regaal, reminiscenties oproepend aan de klank van de sjeng, het oude Chinese mondorgel. Inspiratiebron voor dit werk was het schitterende schilderij van het interieur van de Sint-Odulphuskerk te Assendelft van Pieter Saenredam [1597-1665] uit het Rijksmuseum. Daarvan is de vormgeving asymmetrisch, met een opvallend perspectivisch verdwijnpunt. De linkerkant oogt nogal leeg; naar het midden wordt het drukker. We zien mensen, een predikant op de kansel en, vooral, de grafsteen van Saenredams vader. Bij het muzikaal vormgeven heb ik mij ook laten inspireren door de wijze waarop de moderne kunstenaar Jan Dibbets speelt met het perspectief van Saenredam. Mijn compositie bestaat, net als het schilderij, uit twee ongelijke delen volgens de verhouding die Saenredam koos en die later de gulden snede werd genoemd. In het langere eerste deel exposeer ik het thematisch

materiaal. In deel twee bekijk ik dat vanuit andere perspectieven. Een tweede inspiratiebron bij het componeren van *The Organ* was Saenredams schilderij van de Haarlemse Bavo dat in de National Gallery van Edinburgh hangt. Dat toont het schip van de kerk met de nog lege westwand, waar pas een eeuw later het Müller-orgel zou komen. Al componerend bouwde ik een orgel op, waarvan de volle kracht op het *breaking point* van de gulden snede tot volledige ont-plooiing komt. Ik schilderde als het ware een orgel in het schilderij.’

Wanneer we de overige stukken van het concertprogramma in het Orgelpark langslopen, dan zijn de Vier Manuaalstukken uit 1966 van een heel ander, intiem karakter.

‘Ze zijn geschreven voor een klein orgelpositief en zullen op het kist-orgel worden gespeeld. Het zijn net ragfijne tekeningen, kijk, zoals deze twee ijle tekeningen van Armando hier in mijn woonkamer. Deze werkjes schreef ik in een tijd nadat ik studie had gemaakt van de strijkkwartetmuziek van Webern. Van de chaconne is het thema een speelse twaalftoonsreeks.’

En werken als Bios, Flight, Magic Pipes en Cervus?

‘*Bios*, het Griekse woord voor leven, ontstond uit de behoefte een orgelstuk te maken als een soort reactie op de vitaliteit van de middeleeuwse *Estampies*. Het bestaat uit zeven deeltjes met een refrein dat ik steeds op een andere manier laat terugkeren. Het pedaal zet pas halverwege in met krachtige staccato basnoten. *Magic Pipes* schreef ik voor orgel en panfluit. Er zijn naar mijn ervaring geen instrumenten die zo dankbaar te combineren zijn met orgel als saxofoon en panfluit, vanwege hun enorme dynamische bereik en grote rijkdom in klankkleur. *Flight* voor fluitsolo is geschreven uit mijn grote bewondering voor fluitist Harry Starreveld. *Cervus* schreef ik op verzoek van Dirk Luijmes ten behoeve van zijn harmoniumproject ‘Psalmenvomp’; daarin

Jan Dibbets: *Bourges I*, 1981 (Collectie Stedelijk Museum Amsterdam)

Bij het muzikaal vormgeven heb ik mij ook laten inspireren door de wijze waarop de moderne kunstenaar Jan Dibbets speelt met het perspectief van Saenredam

Pieter Jansz. Saenredam: *St.-Odolphuskerk in Assendelft, 1649* (Rijksmuseum Amsterdam).
Piet Kee liet zich voor zijn compositie *The Organ* inspireren door dit schilderij.

gebruikte ik de Geneefse melodie van Psalm 42. Die laat ik de speler ook zingen, om daarmee de associatie op te roepen van de vooroorlogse families die op zondagavond rond het harmonium psalmen zongen.'

Dus weer een stukje Hollandse traditie! Ik zie dat in het concertprogramma ook het draaiorgel aan bod komt. Andermaal zo'n typisch Nederlands fenomeen. U schreef draaiorgelcomposities en confronteerde dit straatinstrument op spectaculaire wijze met het kerkorgel. Tegenwoordig gebeurt het vaak, draaiorgels in de kerk, maar u was daarin de eerste. Hoe kwam u op dat bijzondere idee?

'Toen mijn vrouw, Els Hendrikse, tijdens het Haarlemse Orgelfestival in 1978 op de Grote Markt een draaiorgelconcours organiseerde voor de deelnemers van het concours, bedacht ik wat een effect het zou opleveren als deze instrumenten in de ruime akoestiek van de Bavo zouden klinken. Daartoe componeerde ik *Confrontation* voor het grote Müller-orgel en drie draaiorgels. Een jaar later schreef ik *Integratie*, dat in de Alkmaarse Laurenskerk in première ging. Aan de bezetting, ook kerkorgel en drie draaiorgels, voegde ik een kamerkoor toe, alsmede instrumentjes die vogelgeluiden imiteren, waaronder een serinette: een mini-orgeltje uit de achttiende eeuw, gebruikt om kanaries te leren zingen. Dat liet ik reconstrueren.

Ik heb heel goede herinneringen aan de contacten met al die orgeldraaiers, zoals de familie Roos uit Rotterdam. Dat waren net de Gebroeders Bever uit de Fabeltjeskrant. Het straatorgel was echte volkse kunst met een heel eigen waarde. De bekende draaiorgelfabrikant Carl Frei was een Duitser die in Nederland beroemd werd. Dat levert een aardige parallel op met de eveneens in ons land werkzame Duitser Christian Müller, die door het bouwen van het Haarlemse Bavo-orgel wereldfaam kreeg.'

Het componistenportret van Piet Kee vindt plaats op zondag 2 februari; aanvang 14.15 uur.

‘Componeren is voor mij ambacht en fantasie’

In gesprek met componist Jean Lambrechts

Op 8 februari klinkt in het Orgelpark voor het eerst de orgelcompositie *Cathédrales* van Jean Lambrechts. Het monumentale werk bestaat uit zeven delen. De uitvoering wordt verzorgd door organist Marcel Verheggen. Op verzoek van *Timbres* doet hij verslag van zijn voorbereidende gesprekken met de componist.

Auteur

Marcel Verheggen is organist van de St.-Servaasbasiliek in Maastricht, conservatoriumdocent in dezelfde stad en orgeladviseur.

‘Mijn blik is altijd naar het zuiden gericht,’ antwoordt Jean Lambrechts op de vraag naar zijn muzikale herkomst. ‘Dat heeft uiteraard alles met mijn afkomst en opleiding te maken. Ik kom uit een niet onmuzikale familie. Iedereen zong; wanneer je niet kon zingen, hoorde je er niet bij. Ik zong als kind ook al, ik heb zelfs aan zangwedstrijden meegedaan. De lagere school heb ik bij de Franse zusters in Tongeren gevolgd. Luik was de stad waar ik mijn vakanties doorbracht. De concerten die ik daar meemaakte bepaalden mijn latere voorkeur voor het symfonieorkest. Mijn middelbare school heb ik op kostschool doorgebracht in Mechelen aan de Maas. Daar vormden we met driehonderd leerlingen een koor dat bijna een professioneel niveau had. Deze ervaring is erg bepalend geweest voor mijn keuze om naar het conservatorium te gaan. Toen ik dat thuis vertelde, heeft mijn vader veertien dagen niet gesproken met me. Daarna zei hij dat, wanneer ik het wilde proberen, wel naar Luik kon gaan. Ik zou echter maar beter geen meisje in de ogen kijken, want ik zou een armoedzaaier worden en haar niet kunnen onderhouden.’

Humor en contemplatie

Een gesprek met de componist Jean Lambrechts is een metafoor voor zijn compositorische activiteiten. Hij wisselt lichtvoetigheid en humor af met ernst en contemplatie, waarbij de bindende factor zijn boeiende, altijd geanimeerde voordracht is. De bezieling en beweging in zijn stem bij het voorzingen van willekeurige passages uit zijn omvangrijke oeuvre maken duidelijk dat eenzelfde voordracht essentieel is bij de interpretatie van zijn muziek. Lambrechts’ compositiestijl is niet eenvormig maar veelkleurig – en blijft tegelijkertijd herkenbaar

Frans in vrijwel al zijn werken: ‘Wanneer je componist wilt worden, moet je eerst poëet zijn. Daarom spreekt de Franse taal met haar vele nuanceringsen me ook zo aan, veel meer dan het Nederlands.’

Voorliefde voor het symfonieorkest

‘Ik ben begonnen met het schrijven van liederen en klavierstukjes toen ik een jaar of tien was. Die klavierstukjes heb ik later nog bewerkt voor gitaarsolo. Ik heb sindsdien een voorliefde voor het grote symfonieorkest ontwikkeld – en heb minder kamermuzikale werken geschreven. Er komen veel genres aan bod in mijn werk: symfonische muziek, vocale werken, hoorspelmuziek – daar kreeg je vroeger grote orkesten voor –, toneelmuziek, filmmuziek, muziek voor poppenkast, teveel om op te noemen.’

Conservatorium

Jean Lambrechts ging niet naar Luik, maar deed toelating aan het conservatorium in Brussel –waar hij tot zijn verbazing aangenomen werd. Hij had immers nooit muziekschoolonderricht gehad en was bij de auditie meer geïmponeerd door de allure van het gebouw en de strengheid van de jury dan dat hij met zijn concentratie bij het verplichte pianospel kon blijven. Behalve piano en theorie studeerde hij orkestdirectie bij onder anderen Hans Swarowsky en compositie bij Francis de Bourguignon, die hem vooral de instrumentatiekunde bijbracht. Met een aanbeveling vertrok hij naar Parijs om bij André Jolivet verder te studeren.

‘Ik begon als privé-leerling van André Jolivet. Later volgde ik hem naar het conservatorium van Parijs toen hij daar aangesteld werd. Jolivet, die zelf nooit een conservatorium bezocht had, was oorspronkelijk onderwijzer. Hij kreeg privé-compositielessen van Paul Le Flem en later van zijn vriend Edgar Varèse. Zijn carrière ontwikkelde zich snel; uiteindelijk zou Jolivet een aantal zeer belangrijke posten bekleden in het Franse muziekleven. In 1936 richtte hij met drie vrienden, Daniel Lesur, Yves Baudrier en Olivier Messiaen, *La Jeune France* op. Jolivets *Mana* voor piano was, hoewel dat wellicht een beetje scherp gezegd is, een soort bijbel voor deze groep. De stelregel was: men wilde de muziek terug naar de menselijkheid brengen, men wilde hoorbare muziek maken, gekoppeld aan interesse voor andere culturen.’

Cathédrales

‘Invloeden daarvan vind je ook in mijn orgelwerken, bijvoorbeeld in de quasi improvisatorische delen. “La Jeune France” betekent ook: ieder doet het op zijn manier, er zijn geen bindende regels, er is wisselwerking met andere culturen, er is interesse voor de complexiteit van harmonieën, maar er bestaat ook uiterste eenvoud. Men is absoluut anti-dodecafonisch, maar niet anti-serieel; in *Cathédrales* heb ik series gebruikt en Jolivet paste deze technieken ook toe.’ Lambrechts deed zijn inspiratie voor *Cathédrales* deels op in bestaande kathedralen, echter zonder te vervallen in programmamuziek. De kathedralen van Rouen, Chartres, Laon en Parijs hebben een rol gespeeld in respectievelijk de delen 1 (‘Pierres massives’), 3 (‘Vitreaux’),

5 (‘Gargouilles’) en 7 (‘En sortant de la Cathédrale’). In het centrale deel 4 (‘Louange’) heeft de componist de Parijse Saint-Chapelle in gedachten gehad. ‘Ik ben kathedraalziek,’ bekent Lambrechts. ‘Al tijdens mijn studies in Brussel en Parijs bezocht ik regelmatig de kathedralen en was ik ook gefascineerd door de daar aanwezige orgels. Vanuit die inspiratiebron is *Cathédrales* ontstaan. Natuurlijk speelt ook mee dat ik uit een katholieke familie en cultuur stam gelijk alle zuiderlingen. Ik ben een overtuigd gelovige met een sociale inslag.’

Orgelmuziek

Naast *Cathédrales* schreef Lambrechts nog twee werken voor orgel. Zijn *Concerto Synfonico* voor orgel en orkest ging in 1998 in première met Luc Ponet als organist. Een van de kenmerken van Lambrechts’ muziek is dat de componist de instrumenten waarvoor hij schrijft grondig kent. Daarvan getuigt ook de uitstekende behandeling van het orgel in het *Concerto*. Lambrechts derde en luchtigere orgelwerk, *Entrata, Variationi e Fuga*, is gebaseerd op een vroeg werk voor bei-

aard dat herzien is voor orgel, en bij die gelegenheid uitgebreid met een inleiding en een fuga. De fuga kwam tot stand naar aanleiding van een weddenschap met een oudere componist, die claimde dat de jonge generatie geen fuga meer kon schrijven. Jean Lambrechts kon het wel – en won er tien glazen bier mee.

Inhoud!

‘Inhoud! Dat heb ik vooral geleerd van Jolivet, niet zozeer instrumentatie. Hoe ouder hij werd, hoe milder zijn werk; ik zou het niet meteen romantisch willen noemen maar het ging toch in die richting. Wat me overigens niet verbaast: je kunt immers geen zuiderling zijn zonder romantisch te zijn. Na mijn studie hebben we tot zijn dood altijd contact onderhouden.’ ‘En nee, nooit heb ik getwijfeld aan mijn beroepskeuze. Je moet niet componeren omdat je applaus wilt krijgen. Componeren is voor mij ambacht en fantasie – waarbij kleur een van de hoofddeugden van de instrumentalist is.’

De kathedraal van Chartres

‘Perfekte muziek bestaat niet’

Componist Christiaan Richter over Blue Monday

Auteur

Martine Mussies is musico-
loog, musicus en journalist.
Ze richtte *Encore!Magazine*
op, een succesvol online
tijdschrift over muziek
voor jongeren.

Voor de opening van het voorjaarsseizoen op maandag 20 januari schrijft de jonge componist Christiaan Richter (Utrecht, 1990) muziek voor orgel, strijkorkest en slagwerk in opdracht van het Orgelpark. De première wordt verzorgd door organist Stephan van de Wijgert en strijkorkest Lundi Bleu. Wie is Christiaan Richter, waarom en hoe componeert hij? Muziekjournalist Martine Mussies zocht hem voor *Timbres* op.

‘Perfekte muziek bestaat eigenlijk niet, uiteindelijk is op alle muziek wel iets aan te merken. Dat is volgens mij inherent aan muziek. Gelukkig maar, want anders zou het natuurlijk helemaal niet meer nodig zijn nieuwe muziek te maken of überhaupt om muziek *live* te spelen. Niettemin zijn er wat mij betreft wel momenten in de muziekgeschiedenis te vinden die bij perfectie in de buurt komen. Dan kom je toch weer uit bij een aantal stukken van Bach – en dichterbij ons bijvoorbeeld Stravinsky, Ravel, Webern of Vivier. Ook denk ik aan sommige Afrikaanse traditionele muziek, zoals bijvoorbeeld die van de Pygmeeën, waarbij inhoud en functie helemaal met elkaar in overeenstemming zijn. Uiteindelijk zijn componisten toch altijd behoorlijk eigenwijze mensen. Dat moet ook wel, want wat er allemaal aan muziek bestaat, de “tradities”, dat is natuurlijk overweldigend.’

Verbinding met het verleden

‘Nu we het daar toch over hebben, de laatste veertig tot vijftig jaar is er ook veel goede, interessante en mooie muziek geschreven en gemaakt. Ik probeer altijd goed op de hoogte te zijn, wat vaak lastig is vanwege de versnippering en de enorme kwantiteit. Maar door onder meer het internet en het makkelijke reizen is dat tegenwoordig toch eenvoudiger. Vaak heb ik bij muziek van de laatste tijd het gevoel dat het nog verder kan. Dat er ideeën in de lucht hangen die veel radicaler kunnen worden toegepast. Overigens merk ik dat bij componisten van mijn generatie nogal eens een angst heerst om in hun muziek verbinding te maken met het verleden. Maar die verbinding is er altijd, dat is gewoonweg niet te ontkennen! Ik denk dat het heel goed is om je daarvan bewust te zijn. Ook weer niet te veel natuurlijk, want dan kom je niet verder.’

Ieder orgel is uniek, heeft zijn eigen klank en karakter. Ik vind het heerlijk om in een lege kerk zo’n bijzonder instrument te verkennen

Materiaalbeheersing

‘Dikwijls gebruiken jonge componisten interessant materiaal, maar hebben ze geen goed zicht op de implicaties ervan. Ze hebben vaak nauwelijks idee over de expressieve waarde of retoriek – een woord dat wat mij betreft veel breder getrokken kan worden dan de conventionele betekenis. Het gaat over de verbinding met je materiaal en de psychologie van de muziek, kort gezegd hoe muziek je overkomt.’ Dat Christiaan Richters muziek overkomt, valt nauwelijks te ontkennen. Al in 2006 roemde organist Sietze de Vries *Lingua Sonorum* (‘Taal der geluiden’) vanwege de ‘hechte structuur, waarin typisch orgelmatige elementen als klavierwisselingen, pedaalsoli, gebruik van contrapunt en functionele registraties een belangrijke rol spelen’. De compositie was door de toen 16-jarige Richter geschreven in het kader van de compositiewedstrijd die in Alkmaar was uitgeschreven om het 50-jarig bestaan van de Vrienden van het Orgel in de Laurenskerk van de kaasstad te vieren. Ook de organist van de Laurenskerk, Pieter van Dijk, prees *Lingua Sonorum*. Hij noemde het een ‘zeer volwassen werk vol originele ideeën’, waarin Richter volledig rekening had gehouden ‘met de klankmogelijkheden van het Hagerbeer-Schmitger orgel.’

Summa cum laude

In 2012 sloot Christiaan Richters zijn bachelor compositie aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag summa cum laude af. Ook werd zijn examen bekroond met de Nicolai-prijs. Sinds september volgt Christiaan aan ditzelfde conservatorium een masteropleiding compositie bij Martijn Padding en Guus Janssen. In dit wereldberoemde instituut ontstond in de tweede helft van de 20ste eeuw de zogenaamde ‘Haagse school’ vanuit de componistenklas van Kees van Baaren: Peter Schat, Jan van Vlijmen, Dick Raaijmakers,

Gilius van Bergeijk, Diderik Wagenaar en Louis Andriessen en zijn studenten, onder wie Michel van der Aa, Richard Ayres, Martijn Padding, Peter Adriaansz en Yannis Kyriakides. Richter daarover: ‘Ik ben me bewust van het grote muzikale erfgoed dat is voortgekomen uit deze groep componisten, maar het is niet zo dat ik me daardoor laat overdonderen. Ik probeer in mijn muziek steeds iets anders te doen. Natuurlijk kan van alles invloed op me hebben, want ik ben altijd heel nieuwsgierig, maar het liefst probeer ik elke keer toch weer met een schone lei te beginnen. Er zijn componisten die heel bewust hun hele leven één bepaalde richting op gaan. Dat kan geweldige resultaten opleveren, maar ikzelf ben niet zo’n soort componist. Bij mij is ieder stuk anders. Ieder stuk heeft zijn eigen taal en wereld.’

Handig gereedschap

Herinneringen ophalend vertelt Richter hoe hij als kind al bezig was met geluid, geobsedeerd was door muziekinstrumenten en al gauw ook trachtte op te schrijven wat hij improviseerde. Hij probeerde diverse instrumenten, om uiteindelijk bij de piano uit te komen: ‘Handig gereedschap voor een componist, je hebt een heel direct contact met de klank.’ Sindsdien schreef hij een grote verscheidenheid aan composities voor uiteenlopende combinaties van instrumenten. In 2001 speelde hij als 11-jarige met het Nederlands Blazers Ensemble zijn compositie *Tree’s* in het Nieuwjaarsconcert in het Concertgebouw, dat live op televisie uitgezonden werd. Tweemaal won hij de eerste prijs op het Prinses Christina Compositie Concours – in 2003 en 2007. Met zijn *iMages* won hij de opdracht voor de Internationale Masterclass Apeldoorn op de Young Composers Meeting 2010 in Apeldoorn. Ook won hij de Tera de Marez Oyensprijs 2011. Ook schreef hij het werk

dat de deelnemers aan de Lordens Violdagen in 2010 verplicht dienden te spelen. ‘Ik vind het vaak prettig om van tevoren te weten voor welke musici ik schrijf, zeker wanneer je solistisch gaat schrijven. Dat werkt heel inspirerend. Natuurlijk is het zeer aangenaam om te werken met bevriende musici waar je in het verleden al mee hebt gewerkt, maar ik vind het ook leuk om met nieuwe mensen samen te werken. Ook een instrument kan inspireren – het orgel is daar natuurlijk een fantastisch voorbeeld van. Ieder orgel is weer uniek, heeft zijn eigen klank en karakter. Ik vind het heerlijk om in een lege kerk zo’n bijzonder instrument te verkennen.’

Context

‘De context heeft dus zeker invloed op het schrijfproces. Voor het concert in het Orgelpark op 20 januari lagen er al een plan en een thema. Ik werd gevraagd een orgelconcert te schrijven voor een concert met het thema ‘Blue Monday’. Dat is volgens sommige mensen dé maandag van het jaar waarop iedereen zich het slechtst voelt van goede voornemens is niets terecht gekomen, mensen moeten weer naar hun saaie kantoorbaan toe en voelen zich depressief, ellendig en ziek. Op dit concert wordt ook Poulenc’s orgelconcert gespeeld. Een logische keuze vanwege het melancholische karakter van het stuk. Voor diezelfde bezetting – orgel, strijkorkest en slagwerk – schrijf ik, maar ik ben wel van plan het slagwerk een belangrijkere rol te geven dan bij Poulenc het geval is. Ik breid het aantal instrumenten dan ook behoorlijk uit. Mijn vorige stuk voor het Orgelpark, *See you organ increase right before your eyes*, was geschreven voor het Van Straten-orgel; het werd gespeeld door Matthias Havinga. Dit stuk heeft ook écht die middentoonstemming van dat orgel nodig, anders wordt het een heel ander stuk. Ik heb er nog even over nagedacht of

ik ook het nieuwe orgelconcert zou schrijven voor het Van Straten-orgel. Natuurlijk buitengewoon interessant in combinatie met strijkorkest, maar uiteindelijk neigen mijn ideeën voor dit stuk toch meer naar een groter orgel in gelijkzwevende stemming.’

Blue Monday

Wat kunnen we verwachten van zijn nieuwe stuk? ‘Erg veel wil ik er verder nog niet over verklappen, maar het lijkt een heftig en prikkelend stuk te worden. Ik denk dat het heel verrassend zal zijn, ook voor degenen die al andere muziek van me kennen. Ik hoop ook dat het een aanzet tot optimisme zal zijn, precies wat we immers nodig hebben op zo’n soort maandag!’

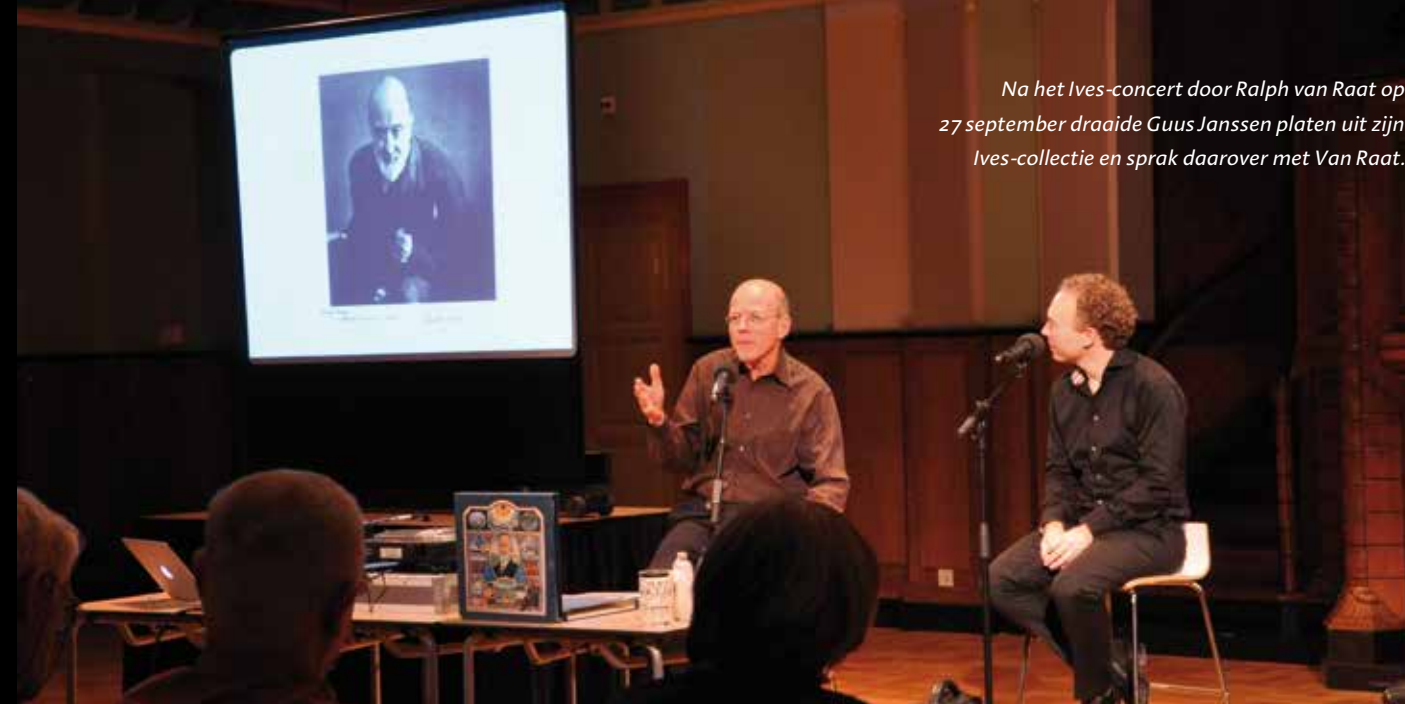
Dagboek Orgelpark

Charles Ives, elektronica en Lunapark

Het najaar van 2014 stond in het Orgelpark in het teken van ontregeling: Ralph van Raat speelde de Concord Sonata van Charles Ives (1874-1954), waarin stormachtige episodes de rustige muziek ertussenin overspoelen, Shackle gebruikte computers om de klank van het Sauer-orgel en het Elbertse-kistorgel te modificeren tot ze bijna niet meer als zichzelf herkenbaar waren, en ensemble Lunapark presenteerde de minimal music van Philip Glass op een manier die het publiek van begin tot eind vastgreep. Op deze bladzijden een foto-impressie van deze en andere concerten.

Op 23 oktober trad Slagwerkorkest Youth Percussion Pool op bij het Satie-concert door Capella Frisiae. Dit is een van de slagwerkers van de Percussion Pool; het orkest staat onder leiding van Tatiana Koleva.

Na het Ives-concert door Ralph van Raat op 27 september draaide Guus Janssen platen uit zijn Ives-collectie en sprak daarover met Van Raat.

Op 5 oktober bespeelden Arnold Marinissen en Toon Bierman het Molzer-orgel, dat perfect geschikt bleek voor de muziek van Philip Glass en Steve Reich, die ensemble Lunapark ter gelegenheid van het Min of meer Minimal Festival speelde.

Ensemble Shackle concerteerde op 3 november. Aan het orgel Dominik Blum. Tevens is Robert van Heumen (laptop) te zien; Anne La Berge (fluit) ontbreekt op de foto.

Linksboven: op 31 augustus en 1 september deed het Orgelpark mee aan de Uitmarkt. Onder meer saxofonist Ties Mellema presenteerde zijn plannen voor het nieuwe seizoen. Rechtsboven: gitarist Aart Strootman van ensemble Lunapark (5 oktober). Rechtsonder: vast element van het Min of meer Minimal Festival is de uitvoering van Phase Patterns. Organisten waren ditmaal Gerben Gritter, Matthias Havinga, Klaas Koelewijn en Gijs Boelen. Linksonder: op 23 oktober verzorgde koor Capella Frisiae onder leiding van Béni Csillag een aan Erik Satie gewijd concert. Aan het orgel Jochem Schuurman.

Op het programma van het Ives-festival stond op 29 september onder meer muziek voor koor en harmonium. Op de foto dirigeert Jos Leussink het Asko Kamerkoor.

ORGELPARK
KENNISPROGRAMMA

Symposium rond het Van Straten-orgel

Een terugblik

Op 6, 7 en 8 juni vond in 2013 een internationaal symposium rond het Van Straten-orgel plaats. Het symposium was een belangrijk moment in het langlopende Research Project 'Het Van Straten-orgel als een historisch document'. Musici, musicologen en andere belangstellenden leerden de replica van het Utrechtse Gerritsz-orgel uit 1479 van nabij kennen en waren unaniem enthousiast. Op verzoek van *Timbres* schreef Jonathan Gregoire, een van de studenten uit de Verenigde Staten die het symposium bijwoonden, een korte terugblik.

Hoewel het Orgelpark er van buiten niet bepaald spectaculair uitziet, is het gebouw een regelrecht mekka voor de orgelliefhebber. De zaal bevat diverse orgels in historische stijlen, die een bijzonder veelzijdig concertprogramma mogelijk maken. Het in april 2012 geplaatste Van Straten-orgel is een geslaagde poging het orgel dat Peter Gerritsz in 1479 in de Nicolaïkerk in Utrecht bouwde, te reconstrueren. De vraag wat dit instrument ons leert, stond centraal bij het internationale symposium dat het Orgelpark begin juni 2013 organiseerde.

Het concept van het symposium was eenvoudig: haal iedereen die er direct of zijdelings toe doet in de wereld van de middeleeuwse orgelmuziek bij elkaar, luister samen naar het instrument, en overleg over de muzikale mogelijkheden en achtergronden ervan.

Het symposium opende met een provocatieve lezing door de Amerikaanse organist Kimberly Marshall, die het belang van het Van Straten-orgel onderstreepte en het demonstreerde. Marshall citeerde de 15de-eeuwse componist en theoreticus Johannes Tinctoris, die botweg stelde dat geen enkele na 1430 geschreven muziek de moeite van het beluisteren waard was. Het tekent volgens Marshall de enorme afstand tussen onze muzikaliteit en die van destijds: hoe kunnen onze oren ooit de geluiden van toen verstaan?

De bij de reconstructie direct betrokken experts, zoals met name Wim Diepenhorst van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Rogér van Dijk, vertelden over de achtergronden en het ontstaan van de reconstructie. Anderen, zoals Dufay-kenner David Fallows, stelden ons op de hoogte van de laatste stand van kennis op het gebied van orgelmanuscripten uit de middeleeuwen. Filosoof Bruce Ellis Benson ging in op de ‘verantwoordelijkheid’ van de musicus die zich met middeleeuwse muziek bezighoudt: hoe om te gaan met muziek waarvan slechts zo weinig bekend is? Welke vrijheden veroorloof je jezelf, hoe kies je positie in de driehoek componist-uitvoerder-luisteraar? Een bijzonder element van het symposium was de ‘Medieval Music Market’ op zaterdagmiddag. Meer dan een half dozijn instrumenten

was opgesteld in de zaal. Elk instrument werd door een mini-presentatie annex concertje gepresenteerd. Een hoofdrol was weggelegd voor David Catalunya, die zijn clavisimbalum had meegebracht, een instrument gebouwd volgens het in Henri Arnold van Zwolle’s tractaat beschreven snaarinstrument met toetsen, waarbij de snaren met behulp van kleine hamers worden aangeslagen.

Het voor iedere aanwezige volledig nieuwe geluid van het Van Straten-orgel paste perfect bij de orgelmuziek uit die tijd, waarin een rijke melodie in de discant zich doorgaans boven lange tonen in de bas ontwikkelt. Opmerkelijk was de invloed die kon worden uitgeoefend door de balgentreders. Portatief-speler Christophe Deslignes uit Bretagne onderzocht in het slotconcert de mogelijkheden. Hij introduceerde zes verschillende ‘windsituaties’, waaronder modo sforzando (een plotseling toename van de winddruk en dus van de klankkracht), modo tremolo (regelmatige variatie in de winddruk, waardoor een vibrato ontstaat) en modo armonico (het drastisch verlagen van de winddruk, met een etherisch, mystiek geluid als resultaat).

Opmerkelijk genoeg overtuigde het orgel niet alleen in Middeleeuwse muziek, maar ook in de vijf nieuwe composities die het Orgelpark speciaal ter gelegenheid van het symposium had laten schrijven, door Martin Fondse, Guus Janssen, Hans Koolmees, Peter Planyavsky en Christiaan Richter. Organist Matthias Havinga bracht ze op een indrukwekkende manier in première.

De heerlijke akoestiek van het Orgelpark en de ligging van het gebouw aan het Vondelpark, net buiten het gejaagde leven in Amsterdamse, maken het tot de perfecte plek om nieuwe waardering van orgelmuziek te genereren. Dat middeleeuwse orgelmuziek daarin een hoofdrol speelt, dankzij het Van Straten-orgel, is van niet te onderschatten betekenis.

*Het Schnitger-orgel in de Ludgerikirche
in Norden (1688): een van de orgels die
voor het nieuwe orgel in het Orgelpark
als voorbeeld zouden kunnen dienen.*

Een ‘nieuw barokorgel’ voor het Orgelpark

17de- en 21ste-eeuwse technologie samen in één instrument

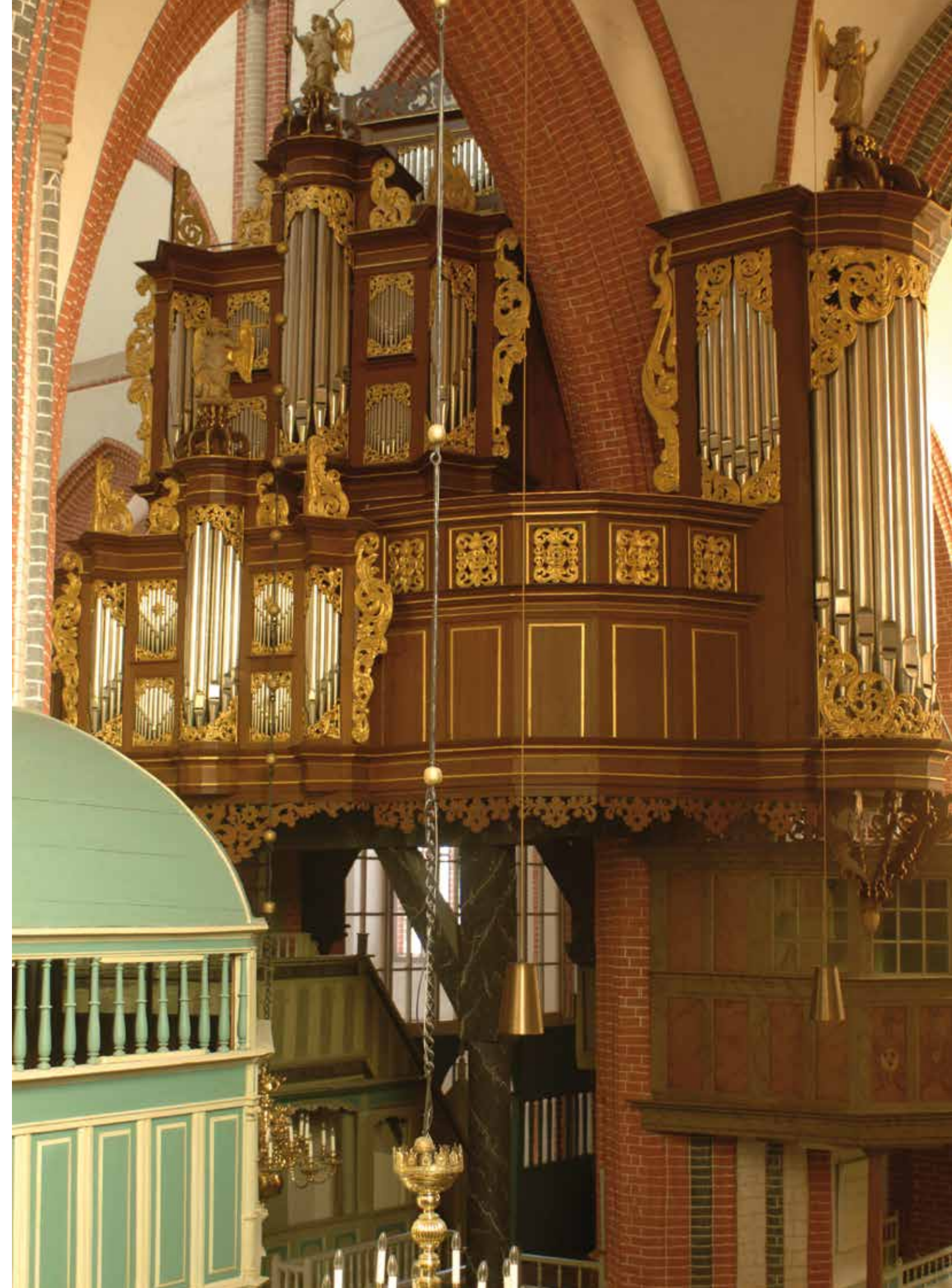
Het Orgelpark gaat een ‘nieuw barokorgel’ bouwen. Uitgangspunt is het klankconcept dat orgelmakers als de beroemde Arp Schnitger in de 17de en 18de eeuw ontwikkelden. Ook wordt het orgel voorzien van 21ste-eeuwse technologie.

Het Orgelpark beschikt met het Van Straten-orgel over een instrument dat perfect is voor middeleeuwse en 16de-eeuwse muziek. Het Sauer-orgel en het Verschuieren-orgel zijn ideaal voor muziek uit de 19de en de vroege 20ste eeuw. Voor muziek uit de 17de en 18de eeuw ontbreekt in het Orgelpark een instrument van vergelijkbare allure; het ‘neobarokke’ Van Leeuwen-orgel past vooral bij de opvattingen over barokmuziek zoals die na de Tweede Wereldoorlog werden gevormd. Daarom heeft het Orgelpark besloten alsnog in die leemte te voorzien. Het Orgelpark krijgt daarmee een orgel dat optimaal geschikt is voor de muziek van Johann Sebastian Bach en zijn voorgangers.

Een kernteam heeft de taak op zich genomen de voorbereidingen daartoe te treffen. Het komende voorjaar zal in een aantal colloquia en een symposium met experts uit binnen- en buitenland overlegd

worden: welke klank moet het orgel krijgen, welke stemmingen welke techniek past daar het beste bij?

Het Orgelpark zou echter het Orgelpark niet zijn als het nieuwe orgel niet ook tot het maken van nieuwe muziek zou inspireren. Daarom zal het niet alleen 17de-eeuws mechanisch, maar ook 21ste-eeuws digitaal bespeelbaar zijn. Om dit mogelijk te maken, krijgt het orgel zogeheten springladen. Dit is een in de 17de eeuw geperfectioneerd luchtverdelingssysteem, waarbij elke pijp een eigen ventiel heeft. Door deze ventielen elektrisch aan te sturen, nemen de gebruiksmogelijkheden van het orgel enorm toe zonder dat we hoeven in te grijpen in de 17de-eeuwse structuur van het orgel. De organist kan bijvoorbeeld elk van de geplande 3500 pijpen met elke andere pijp in elke willekeurige volgorde laten klinken.

Kenmerkend voor het project is dat het in alle openheid zal plaatsvinden. Zo is er een weblog geopend voor ieder die mee wil discussiëren over het nieuwe orgel. Maar ook zal het orgelbouwkundig onderzoek, nodig om te bepalen hoe het orgel precies gebouwd moet worden, zélf ook onderwerp van onderzoek zijn. Hoe verloopt de besluitvorming bij projecten als deze eigenlijk? Welke argumenten spelen een hoofdrol, welke discussies worden gevoerd?

Het kernteam bestaat daarom uit vijf leden. Voorzitter is Loek Dijkman, ook voorzitter van de Stichting Het Orgelpark. De andere leden zijn Johan Luijmes (artistiek leider van het Orgelpark), Hans Fidom (wetenschappelijk medewerker van het Orgelpark en bijzonder hoogleraar Orgelkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam), Hans Elbertse (namens Elbertse Orgelmakers te Soest, het bedrijf dat als hoofdaannemer van het project zal optreden) en Peter Peters (wetenschaps- en techniekonderzoeker aan de Universiteit Maastricht). Peters is degene die het ‘onderzoek naar het onderzoek’ zal uitvoeren. Dát het Orgelpark kiest voor een combinatie van 17de-eeuwse en 21ste-eeuwse technologie, heeft te maken met de ervaringen die we hebben opgedaan met de nieuwe speeltafel bij het historische Sauer-orgel. We hebben daarvan geleerd dat het niet alleen mogelijk maar ook zinvol is een historisch klankconcept met behulp van nieuwe technologie tot een inspiratiebron voor nieuwe muziek te maken. En ook dat het mogelijk is dat te doen zonder dat historische klankconcept aan te tasten. Zo sluit het Orgelpark zowel aan bij de verworvenheden van de historiserende orgelbouw van de afgelopen decennia als bij de noodzaak orgels ook op nieuwe manieren te kunnen gebruiken.

Het Orgelpark zal het project internationaal verankeren door kenners uit heel Europa samen te brengen in een ‘Reference Group’. Deze groep wordt gevormd door musicologen, musici en technici. Zij zullen op verzoek van het Orgelpark bijdragen leveren, onder meer door dit voorjaar deel te nemen aan de colloquia en symposia. Daarbij zal luisteronderzoek een hoofdrol spelen; we vinden theoretisch onderzoek bijzonder belangrijk, maar weten ook dat al luisterend nagaan welke oplossingen voor ons orgel de beste zijn, de doorslag moet geven.

Het nieuwe orgel zal het Van Leeuwen-orgel vervangen. Hoewel dit instrument de Nederlandse interpretatie van de naoorlogse ontwikkelingen in de Europese orgelbouw op een bijzonder fraaie manier documenteert, vinden we toch dat we het aan Bach en zijn tijdgenoten verplicht zijn een orgel te bouwen dat hun muziek evenveel recht doet als het Van Straten-orgel aan het Buxheimer-Organbuch, het Verschuieren-orgel aan Franck en Messiaen, en het Sauer-orgel aan Liszt en Reger. [HF]

Het weblog over het nieuwe barokorgel is te vinden via www.orgelpark.nl.

Het Orgelpark organiseert dit voorjaar drie colloquia en een symposium

Colloquia

22 maart

Hoe orgelbouwkundig onderzoek te onderzoeken? De ‘ins & outs’ van *artistic research*.

3 mei

Welke stemming past het best bij het nieuwe barokorgel? Is het wijs twee stemmingen te realiseren? En zo ja, welke zijn dat dan? Met een hoofdrol voor luisteronderzoek.

17 mei

Het nieuwe orgel zal ook gebruikt worden in combinatie met elektronica. Welke voorzieningen dienen daartoe getroffen te worden? Wat moet het orgel als 21ste-eeuws instrument kunnen?

Symposium

5-7 juni

In een driedaags symposium komen alle aspecten die bij de bouw van het orgel belangrijk zijn aan de orde. Op het programma veel muziek, boeiende lezingen en, opnieuw, luisteronderzoek.

Zie de website van het Orgelpark voor meer informatie over de programma’s van de colloquia en symposia: www.orgelpark.nl.

ORGELPARK
KENNISPROGRAMMA

Improvisatieproject voltooid

Orgelpark Research Report #3 verschenen

Van 2008 tot 2011 vond in het Orgelpark een internationaal Research Project plaats rond het thema *Improvisatie*. Musicologen, musici, filosofen, orgelkenners en allerlei anderen kwamen naar Amsterdam om tijdens symposia van gedachten te wisselen. Na afloop werkten zij hun bijdragen uit tot publiceerbare teksten. Deze teksten zijn inmiddels beschikbaar in deel 3 van de reeks Orgelpark Research Reports.

De Orgelpark Research Reports zijn in principe e-books, elektronische boeken. Ze zijn gemaakt voor de iPad, of, voor wie niet over zo’n apparaat beschikt, de computer. Het voordeel van deze manier van publiceren is dat de boeken geluids- en filmvoorbeelden kunnen bevatten. Dat dit bij teksten over muziek goed van pas kan komen, behoeft verder geen betoog.

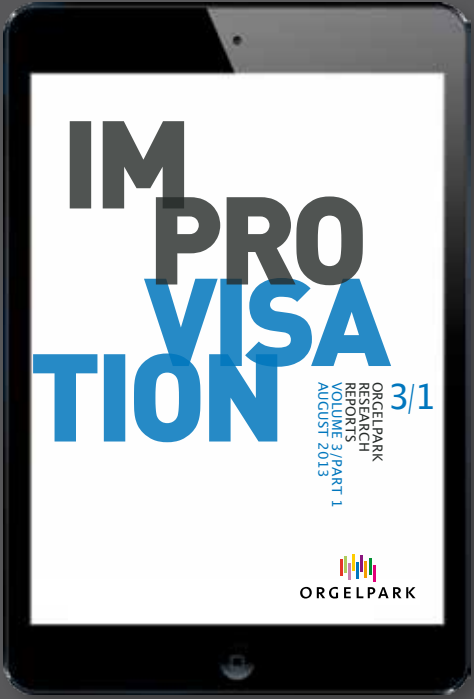
Maar er is nóg een voordeel: de informatie waarnaar de auteurs in hun voetnoten verwijzen, is via een elektronisch boek veel eenvoudiger ‘vindbaar’ dan bij een papieren boek. Veel voetnoten bevatten namelijk links naar bepaalde internetpagina’s. Juist omdat de recente ontwikkeling van het internet onder meer betekent dat steeds meer archiefmateriaal direct via het scherm in te zien is, maakt dit het leven van de lezer aanzienlijk eenvoudiger – én veelzijdiger.

Orgelpark Research Report #3 bevat onder meer bijdragen van de filosoof Bruce Ellis Benson, die nagaat wat improvisatie in feite is; van

organist Bernhard Haas, die bekijkt welke ‘improvisatoire’ elementen in de muziek van César Franck te vinden zijn; van Peter Planavsky, die de geschiedenis van de orgel improvisatie in de afgelopen halve eeuw in kaart brengt; van improviserend violist Mary Oliver, die voorstellen doet met betrekking tot de analyse van improvisatie; van musicoloog Pamela Ruiter-Feenstra, die nagaat hoe Johann Sebastian Bach met improvisatie omging – teveel om hier op te noemen.

Orgelpark Research Report #3 verschijnt vanwege de omvang van het materiaal in drie delen. Deze delen zijn overigens ook op papier verkrijgbaar, dan uiteraard zónder informatieve internetlinks, geluidsvoorbeelden en films.

Meer informatie is te vinden via www.orgelpark.nl; klik ‘research program’. Let op: deze uitgave is alleen verkrijgbaar in het Engels.

Het orgel: een muzikale tijdmachine

Nieuwe Orgelkunde-cursus aan de VU

Op 4 februari start aan de Vrije Universiteit een nieuwe Orgelkundecursus: Het orgel: een muzikale tijdmachine, over muziek, techniek en architectuur. Anders dan de cursussen *Let's Talk Music* en *Music: Listening & Philosophy* is deze cursus niet voor studenten bedoeld, maar voor belangstellenden boven de vijftig jaar. De cursus vindt namelijk plaats in het kader van een speciaal voor die groep opgezet lesprogramma van de universiteit, het zogeheten 'HOVO': Hoger Onderwijs voor Ouderen. De cursus duurt zeven weken.

In de ruim twee millennia dat het orgel inmiddels bestaat, heeft het vooral wereldlijke functies gehad. Het lijkt er sterk op dat dergelijke functies, nu althans in het Westen het kerkbezoek afneemt, ook in de toekomst weer de hoofdrol zullen spelen voor het instrument. Internationaal wordt daarop al enige tijd met allerlei initiatieven voorgesorteerd; het Orgelpark is daar een van. In het Orgelpark wordt het orgel steevast gepositioneerd als wat het in de kern is: een muziek-*instrument*, bedoeld dus om muziek mee te maken. Vanzelfsprekend wordt de religieuze toets die veel orgelmuziek de afgelopen eeuwen

mee heeft gekregen, niet genegeerd – integendeel, het vormt een integraal en belangrijk aspect van de orgelcultuur tot nu toe. Fascinerend genoeg representeert de geschiedenis van het musiceren op orgels echter maar een deel van de orgelgeschiedenis. Zo is het orgel eeuwenlang ook hét technische wonderwerk van onze cultuur geweest. Zoals vandaag ruimtevaarttechnologie voor ons adembenemend en onbegrijpelijk is, zo was de technologie van uurwerken en orgels dat voor de mens van vóór 1800. Een derde aspect dat de orgelgeschiedenis meer doet zijn dan 'slechts' muziekgeschiedenis,

In 1735 verscheen in Zuid-Duitsland het prachtige, rijk geïllustreerde boek *Harmonia Organica*. Het was bedoeld om organisten te laten zien hoe ze op het enorme nieuwe orgel in de abdij van Ochsenhausen het best konden musiceren: welke registers pasten het best bij welke muziek, waar moest je dan je handen plaatsen - enzovoort. Een gebruiksaanwijzing als het ware. Deze afbeelding geeft een idee van hoe fraai dit boek eruit ziet. Het 'Ochsenhauser Orgelbuch', zoals het al snel onder organisten ging heten, is daarmee een mooi voorbeeld van de manier waarop diverse kunsten rond orgels steeds weer samenkomen: in dit geval boekdrukkunst, tekenkunst en orgelbouwkunst.

is de vormgeving van orgels. Nauwelijks zijn andere objecten denkbaar die de design- en architectuurgeschiedenis van het westen sinds de middeleeuwen zo compleet en rijk documenteren. De cursus *Het orgel: een muzikale tijdmachine* toont een geschiedenis van de westerse cultuur, gezien via een spiegel die de overal in Europa bewaard gebleven orgels ons voorhouden. Drie facetten komen aan de orde: de geschiedenis van de muziek die op orgels werd gemaakt, de technologische geschiedenis van orgels en hun architectuurgeschiedenis.

De cursus bestaat uit zeven colleges. In elk college komt een historische periode aan de orde. Doel is de samenhang tussen muziek-, techniek- en architectuuraspecten in kaart te brengen. Als de beste orgels worden doorgegaan die instrumenten herkend, die qua klank, techniek en uiterlijk een eenheid vormen.

Meer informatie over deze cursus:
info@orgelpark.nl.

Planetenweekend

Astronomische astrologie

Op vrijdag 24, zaterdag 25 en zondag 26 januari vindt in het Orgelpark een Planetenweekend plaats, met vooral astrologische muziek. Zo zal niet alleen het welbekende The Planets van de Engelse componist Gustav Holst klinken, in een fascinerende orgelbewerking van de Amerikaanse organist Peter Sykes, maar ook de al even beroemde compositie Tierkreis van Karlheinz Stockhausen.

Toeval of niet, wanneer het Planetenweekend begint, is het precies honderd jaar geleden dat Gustav Holst (1874-1934) aan The Planets begon. Tot zijn spijt bleek The Planets al snel zijn populairste compositie te zijn – Holst vond zelf andere composities uit zijn oeuvre net zo interessant, maar slaagde er niet in het brede publiek daarvan te overtuigen.

De reden daarvan is ongetwijfeld de aantrekkingskracht die astrologie nu eenmaal heeft – niet in de laatste plaats op Holst zelf. Hij kreeg het idee om astrologie in muziek te verwerken van de auteur Clifford Bax, toen ze samen te gast waren op een feestje op Mallorca, in 1913. Om enige structuur in de muziek aan te brengen, leende Holst ideeën uit het boek What is a Horoscope van de astroloog en theosoof Alan Leo.

The Planets was in beginsel bedoeld als een stuk voor pianoduet. Verder was het plan het deel over Neptunus voor orgel solo te schrijven, omdat het orgel volgens Holst veel beter paste bij de mysterieuze planeet dan de veel directer klinkende piano. Hoewel Holst uiteindelijk toch voor het orkest koos als het beste medium, is het dus bepaald niet vreemd The Planets ook eens geheel op orgel te spelen.

Karlheinz Stockhausens ideeën over de functie van planeten gingen veel verder dan die van Holst, die zich in feite 'gewoon' beperkte tot het trekken van horoscopen en aan de hand van de sterrenstand fantaseren over de toekomst. Zo was Stockhausen ervan overtuigd van een planeet die rond Sirius cirkelde afkomstig te zijn. Het was zijn doel de mensen te bevrijden van hun aardse problemen. 'Mijn persoonlijkheid is een universeel statement, net als elke steen, elke plant, elk dier, elk mens, elke engel. God is aan het werk!'

Hoe merkwaardig dat ook mag klinken, de muziek van Stockhausen is er bepaald niet minder om. De kern van Tierkreis (toevallig begon Stockhausen daaraan precies 40 jaar geleden) wordt gevormd door twaalf eenvoudige melodieën: voor elk sterrenbeeld één. Het concept van elke melodie is steeds een vaste reeks toonhoogtes. Stockhausen gaat echter veel verder dan Schönberg; niet alleen de toonhoogtes van de melodieën zijn bepaald door reeksen, maar ook het ritme. Een complete uitvoering van Tierkreis begint met de melodie van het sterrenbeeld dat bij de dag van de uitvoering hoort, waarna de andere melodieën volgen en een herhaling van de eerste melodie tot slot. Elke melodie klinkt driemaal, waarbij veel ruimte is voor variatie en improvisatie. Geen enkele uitvoering van Tierkreis is dus gelijk.

Op het programma van het Planetenweekend staat verder nog Constellations, van Bengt Hambraeus, In Orbit, van Michael Bonaventure, en een nieuw werk van René Baptist Huysmans. Met deze drie werken opent het festival op vrijdag 24 januari (20.15 uur). Op zaterdag 25 januari speelt Hansjörg Albrecht de orgelversie van The Planets (20.15 uur) en op zondag 26 januari sluit het festival met Tierkreis (14.15 uur).

Karlheinz Stockhausen zette de dierenriem op

muziek: 'Tierkreis'

Het beeld van Johannes van Bree op begraafplaats De Nieuwe Ooster is gemaakt door Atze Haytsma. Het is meteen bij de opening van de begraafplaats in 1894 geplaatst: de door Leonard Anthony Springer ontworpen begraafplaats functioneerde namelijk van meet af aan ook als ‘gedenkpark’

Johannes van Bree bracht Beethovens Negende

Terug in Amsterdam: Johannes van Bree

Op begraafplaats De Nieuwe Ooster

in Amsterdam staat een monu-

mentje voor één van de meest

prominente Nederlandse musici van

de 19de eeuw: Johannes van Bree

(1801-1857). Op woensdag 5 maart

wordt zijn *Missa I* in het Orgelpark

uitgevoerd, samen met het

Requiem van de iets oudere Jan

George Bertelsman (1782-1854).

Op het programma eveneens een

dubbelfuga van Johannes Gijsbert

Bastiaans (1812-1875) en een

Preludium en Fuga van Felix

Mendelssohn (1807-1847), aan wie

Van Bree – net als het grootste

deel van de Nederlandse musici des-

tijds – muzikaal schatplichtig was.

Johannes van Bree is typisch zo’n musicus/componist die na een leven vol succes na zijn dood al snel vergeten werd. Onterecht, al was het maar omdat hij als weinig anderen het internationale muziekleven in Nederland zichtbaar maakte. Zo was hij de eerste die, in 1848, in Nederland een complete uitvoering van Beethovens Negende Symfonie verzorgde. Hij deed dat in Felix Meritis, destijds hét centrum voor muziek in Nederland, waar hij als plaatsvervangend concertmeester (hij was violist) optrad, en waar hij in 1830 Antoine Fodor als dirigent opvolgde. Ook Berlioz’ *Symphonie Fantastique* bracht Van Bree naar Nederland (1855), evenals de *Faust-Ouverture* van Richard Wagner (1856).

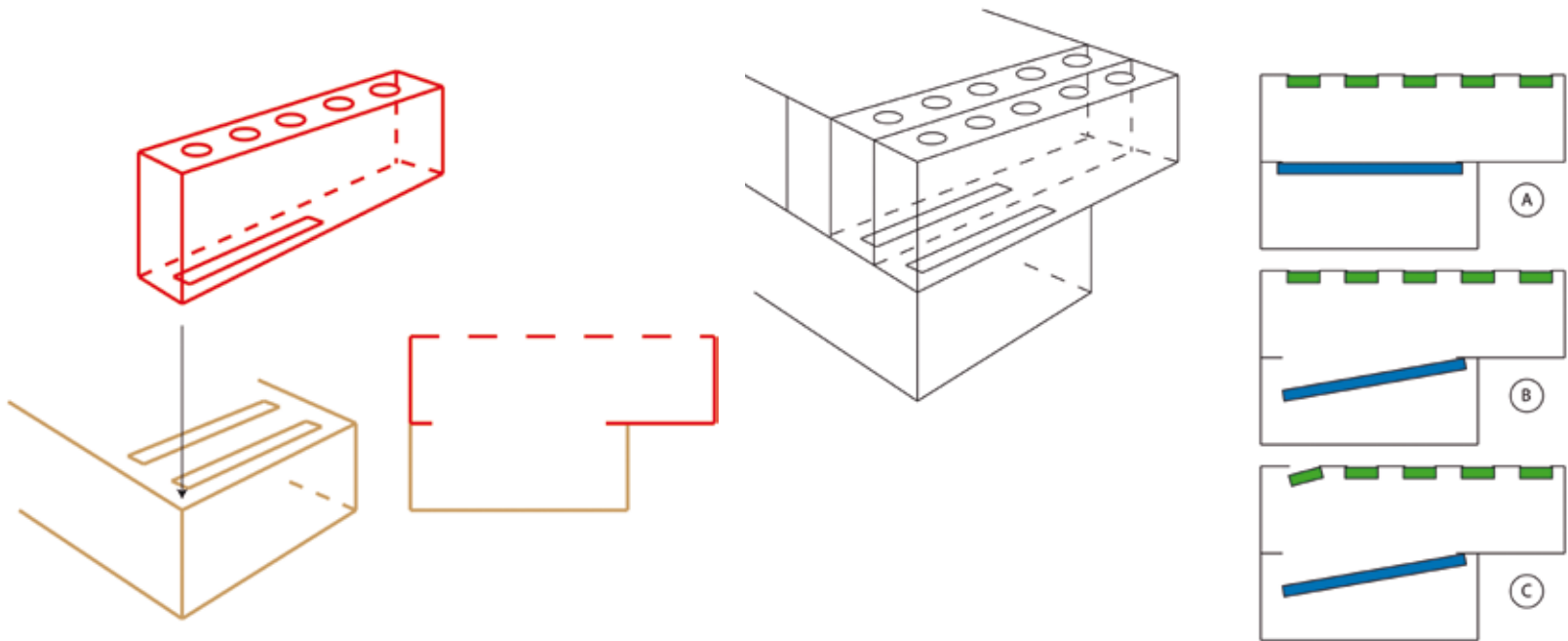
Van Bree was ook op andere manieren bijzonder initiatiefrijk. Hij richtte in 1828 een eigen zangvereniging op, in 1838 een strijkkwartet, in 1841 het beroepsorkest Maatschappij Caecilia. Verder was hij dirigent van belangrijke koren, zoals het Toonkunstkoor. In 1850 werd hij voorzitter van het bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst (die overigens nog altijd bestaat), in 1853 directeur van de muziekschool van deze maatschappij. Met al deze activiteiten leverde Van Bree een grote bijdrage aan het Amsterdamse muziekleven, dat later in de 19de eeuw bekroond zou worden met het Concertgebouw en het Concertgebouworkest.

Niet ondenkbaar is dat Johannes van Bree zich zo gepassioneerd voor Amsterdam inzette omdat hij de stad in zijn tienerjaren een poosje had moeten missen. Als elfjarig jongetje moest hij met zijn ouders mee verhuizen naar Leeuwarden. Hij hielp zijn vader, die daar als ‘muziekmeester’ een betrekking had gevonden. Drie jaar later al (!) werd de jonge Van Bree muzikleraar ten huize van baron Collot d’Escury in Minnertsga, eveneens in Friesland. Dat hij met zijn ambitie al snel niet meer uit de voeten kon in Friesland, laat zich raden. Als negentienjarige keerde Van Bree terug naar Amsterdam. [\[HF\]](#)

Symfonie naar Nederland

Belangrijke elementen van de springlade (en overigens ook van de sleeplade) zijn de cancel en de ventielkast. In de tekening links boven is in rood één cancel te zien. Het is een afgesloten ruimte, gemaakt van hout. Aan de bovenzijde zijn vijf gaten te zien; er is dus plaats voor vijf pijpen op deze cancel. In de onderzijde is een langwerpige opening aangebracht. Belangrijk: er zijn evenveel cancellen als het orgel toetsen heeft. Bij een orgel met 49 toetsen heeft de windlade van dat orgel dus 49 cancellen. Deze cancellen vormen samen de bovenzijde van de windlade. In de tekening daaronder is in bruin een ventielkast te zien. Eveneens een afgesloten ruimte, eveneens gemaakt van hout. In de bovenzijde van deze ventielkast zijn langwerpige openingen aangebracht; evenveel als het orgel toetsen heeft. Elke opening correspondeert met de opening in één cancel. De breedte van deze ventielkast is zo groot dat alle cancellen erbovenop passen. De balg van het orgel zorgt ervoor dat in de ventielkast altijd een hoge winddruk heerst. De rij cancellen staat in werkelijkheid niet los boven de ventielkast, maar vormt er één geheel mee. Als we de windlade op de ‘kopse’ kant bekijken, dan ziet dat er uit zoals in de tekening naast de bruine tekening: de rode cancel staat bovenop de bruine ventielkast. Uiteraard zijn de tekeningen op deze bladzijde schematisch. Een deel van een complete springlade is op de zwarte tekening te zien. Naast deze tekening is de lade nog driemaal (A, B en C) op de kopse

kant getekend, nu met ventielen. Het blauwe ventiel zorgt ervoor dat de wind die onder dat ventiel in de ventielkast heerst, niet in de cancel kan komen. Slaat de organist de bij dat ventiel behorende toets aan (tekening B), dan opent zich het ventiel; zie de tekening, de wind bereikt dan dus wél de cancel. Toch kan er nu nog steeds geen pijp spreken: de groene ventielen houden de wind nog tegen. Deze ventielen worden met de registerknoppen bediend. De afgebeelde windlade heeft per cancel, dus per toon, ruimte voor vijf pijpen; we zeggen dat het orgel vijf registers heeft. Wanneer de organist het register wil gebruiken dat voorop de windlade staat, dan bedient hij de betreffende registerknop. Het effect is dat in alle cancellen het ventieltje onder de voorste pijp opengaat. Zie tekening C. Tot zover de manier waarop de springlade in principe werkt. In het nieuwe orgel van het Orgelpark kan de organist ervoor kiezen de springladen gewoon op deze barokke wijze te laten werken. Maar het is óók mogelijk de springladen heel anders te gebruiken. Wil de organist dat, dan verandert hij het orgel met een eenvoudige keuzeknop zo, dat alle cancellen standaard onder winddruk komen te staan, en dat de ventielen onder de pijpen met de toetsen (dus niet meer met de registerknoppen) bediend worden. Dat is mogelijk doordat deze ventielen in het nieuwe orgel niet mechanisch, maar elektrisch bediend worden.

De springlade: een 16de-eeuwse uitvinding,

Hoe werkt dat?

De springlade

In Timbres 4 was deze rubriek gewijd

aan de ‘windlade’: de rechthoekige,

zo’n 20 tot 30 cm hoge houten doos

waarop de pijpen van het orgel

staan. De windlade kan gemakkelijk

meters lang en een meter diep zijn:

orgels hebben nu eenmaal al gauw

honderden pijpen. De functie van de

windlade is het doorgeven van de

lucht (orgelbouwers zeggen ‘wind’)

uit de balgen aan de pijpen. De or-

ganist is daarbij de baas: hij bepaalt

door het openen en sluiten van ven-

tielen in de windlade welke pijpen

worden aangeblazen; dat doet hij

met de toetsen en de registerknop-

pen. Het nieuwe barokorgel dat het

Orgelpark gaat bouwen, zal een

bijzonder soort windladen bevat-

ten: zogeheten ‘springladen’.

De springlade is een van de vele soorten windladen die in de lange geschiedenis van het orgel zijn ontwikkeld. De springlade dateert uit de 16de eeuw en werd in de 17de eeuw opgevolgd door de sleeplade. De sleeplade is eenvoudiger te bouwen en tot op de dag van vandaag de standaardlade voor de meeste orgelmakers.

Het basisprincipe van de springlade en de sleeplade is hetzelfde. Stel, u heeft een orgel met een heel kort klaviertje met maar acht toetsen. Laten we die toetsen a, b, c, d, e, f, g, h noemen. Nemen we verder aan dat het orgeltje acht registers (klankkleuren) heeft, die we voor het gemak even geen namen geven maar nummers: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Zouden we nu van bovenaf op de windlade van dit orgel kijken, dan zouden we een structuur als die van een schaakbord zien: op elk van de 64 vlakjes staat een pijp. Wil de organist nu de pijp op veld d1 laten klinken, dan moet hij eerst register 1 aanzetten en vervolgens de toets d aanslaan. In een springlade of een sleeplade zitten dus twee soorten ventielen: ventielen die je met de toetsen bedient, en ventielen die je met de registerknoppen bedient.

Hoe ingenieus ook, toch legt dit concept de organist een beperking op. De organist kan namelijk maximaal zoveel pijpen per toets laten klinken als er registers zijn. In ons voorbeeld dus maximaal acht pijpen per toets.

De springlade geeft, anders dan de sleeplade, de mogelijkheid om deze beperking op te heffen. Daarom kiezen we bij de bouw van het nieuwe barokorgel voor de springlade. De clou van de springlade is namelijk dat elke pijp een eigen ventiel heeft. In de 17de eeuw werden deze ventielen mechanisch bediend met de registerknoppen. In ons nieuwe orgel zullen ze elektrisch bediend worden en wel zo dat ze naar keuze met de registerknoppen dan wel met de toetsen kunnen worden bediend. Kiest de organist voor het tweede, dan kan hij helemaal zelf bepalen welke pijpen met welke toetsen tot klinken worden gebracht. Ervaringen met orgels waarop met deze mogelijkheid geëxperimenteerd is, leren dat dit muzikaal geheel nieuwe mogelijkheden biedt.

Meer weten en mee discussiëren? Kijk op het weblog over het nieuwe orgel: www.orgelpark.nl/blog.

perfect voor de 21ste eeuw

Het Orgelpark, een podium met een missie

Wij vragen uw support

Het Orgelpark in Amsterdam is een internationaal podium voor organisten, componisten en andere kunstenaars. Het doel is het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. Het Orgelpark werkt met een breed palet aan activiteiten, zoals het verlenen van compositieopdrachten en studie-faciliteiten, het organiseren van concerten en masterclasses, en het Orgelpark Research Program.

Wat biedt het Orgelpark u?

Het Orgelpark wil een breed publiek aanspreken, jong en oud, gewone muziekliefhebbers en professionals. Daarom willen we dat mensen zich thuis voelen in het Orgelpark. En daar zullen wij ook alles aan doen. Naast het brede afwisselende programma, bieden wij een prachtige Art Deco-ambiance, een intieme concertzaal met zes indrukwekkende orgels, een mooie en heldere akoestiek, een gezellige foyer. En natuurlijk wordt u door ons warm en persoonlijk onthaald. Het Orgelpark bezoeken is uitgaan op zijn best.

Steun ons

- Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven.
- Ondersteun jong talent en geef jonge organisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance.

Word Vriend van het Orgelpark, u ontvangt dan:

- 2 x per seizoen ons magazine Timbres, met concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews, concerttoelichtingen, etc.
- Een cd die is uitgegeven door het Orgelpark.

U kunt meer doen: word GastVriend van het Orgelpark

- Bent u nieuwsgierig naar wat er in het Orgelpark staat te gebeuren?
- Heeft u zin om gezellig uit te gaan in een prachtig Art Deco theater?
- Zin om eens echt te gast te zijn?

Als GastVriend kunt u alle concerten gratis bezoeken. U ontvangt elk jaar tweemaal Timbres en een cd.

Hoe word u Vriend of GastVriend?

Online www.orgelpark.nl
Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
Fax 020 51 58 119
Telefoon 020 51 58 111
Mail info@orgelpark.nl

Losse kaarten

Losse kaarten € 20,- / € 15,- en € 12,50
Studenten, 65+ en stadspas € 12,50 / € 9,- en € 8,-

Word Vriend
van het Orgelpark
voor € 40,- en help
ons het orgel op een
nieuwe manier te
presenteren

Word GastVriend
van het Orgelpark
voor € 70,- en

bezoek gratis
alle concerten!

Kijk verder op www.orgelpark.nl

Kaartverkoop en meer...

Losse kaarten

Losse kaarten € 20,- / € 15,- en € 12,50
 Studenten, 65+ en stadspas € 12,50 / € 9,- en € 8,-

Telefonische bereikbaarheid

Dinsdag t/m vrijdag van 14.00 tot 17.00 uur en op concertdagen vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Openingstijden kassa

De kassa is geopend vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Vriend of GastVriend worden

Online www.orgelpark.nl
 Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
 Fax 020 51 58 119
 Telefoon 020 51 58 111
 Mail info@orgelpark.nl

Vriend € 40,- per seizoen

GastVriend € 70,- per seizoen

Belastingvoordeel voor Vrienden

De Belastingdienst ziet het bedrag van € 40,- dat u het Orgelpark schenkt wanneer u Vriend van het Orgelpark wordt als donatie. Dit houdt in dat u dit bedrag bij het aangeven van uw inkomstenbelasting van uw inkomen mag aftrekken.

Reserveren/bestellen door GastVrienden

Online www.orgelpark.nl
 Reserveren van kaarten door GastVrienden kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour. Wilt u per mail of telefonisch bestellen? Zie hieronder.

Reserveren/bestellen door Vrienden/Gasten

Online bestellen

Online bestellen van kaarten kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U kunt alleen online bestellen indien u direct betaalt via iDEAL. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour.

Schriftelijk bestellen (Post, Fax of Mail)

Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
 Fax 020 51 58 119
 Mail info@orgelpark.nl

Schriftelijk kaarten bestellen kan tot uiterlijk twee weken voor de voorstelling. Per kaartje wordt € 1,- aan kosten en porti berekend. Door invulling van uw rekeningnummer en handtekening machtigt u het Orgelpark het totaalbedrag van uw rekening af te schrijven.

Gereserveerde kaarten dienen uiterlijk een halfuur voor aanvang van de voorstelling te zijn afgehaald. Na dit tijdstip vervalt uw reservering. Wij stellen het op prijs indien u bij verhindering uw reservering annuleert. Zo worden anderen in de gelegenheid gesteld alsnog de voorstelling bij te wonen.

Kaarten kopen aan de kassa

Aan de kassa kunt u contant betalen of pinnen. Wij accepteren geen theaterbonnen.

Losse cd's

Het Orgelpark geeft regelmatig cd's uit. Deze cd's kunt u telefonisch of via www.orgelpark.nl bestellen. Prijs: € 15,- voor een enkele cd.

Regels bezoek

Het is niet toegestaan beeld- en/of geluidsopnamen te maken tijdens de voorstelling. Mobiele telefoons dienen uitgeschakeld te zijn.

Informatie voor mindervaliden

Er zijn algemene invalidenparkeerplaatsen aanwezig vóór het gebouw. Het Orgelpark is geschikt voor mindervaliden (de linkeringang is speciaal voor rolstoelgebruikers). Voor een goede gang van zaken is het handig om bij uw reservering op te geven dat u mindervalide bent. Blindengeleidehonden zijn welkom, mits vooraf aangemeld. Er is geen ringleiding aanwezig.

Hoe ons te bereiken, openbaar vervoer en parkeren

Parkeren in het centrum is moeilijk en duur. Parkeren in de Gerard Brandtstraat is niet mogelijk. We raden u sterk aan uw auto te parkeren in een parkeergarage (P+R World Fashion Centre, Parkeergarage Byzantium of Museumplein) of per openbaar vervoer te komen. Openbaar vervoer: Tram lijn 1, halte Jan Pieter Heijestraat. Gebruik om uw route te plannen de site www.bereikbaar.amsterdam.nl

Bestel en info www.orgelpark.nl

Vooruitblik

Het Orgelpark in het najaar van 2014

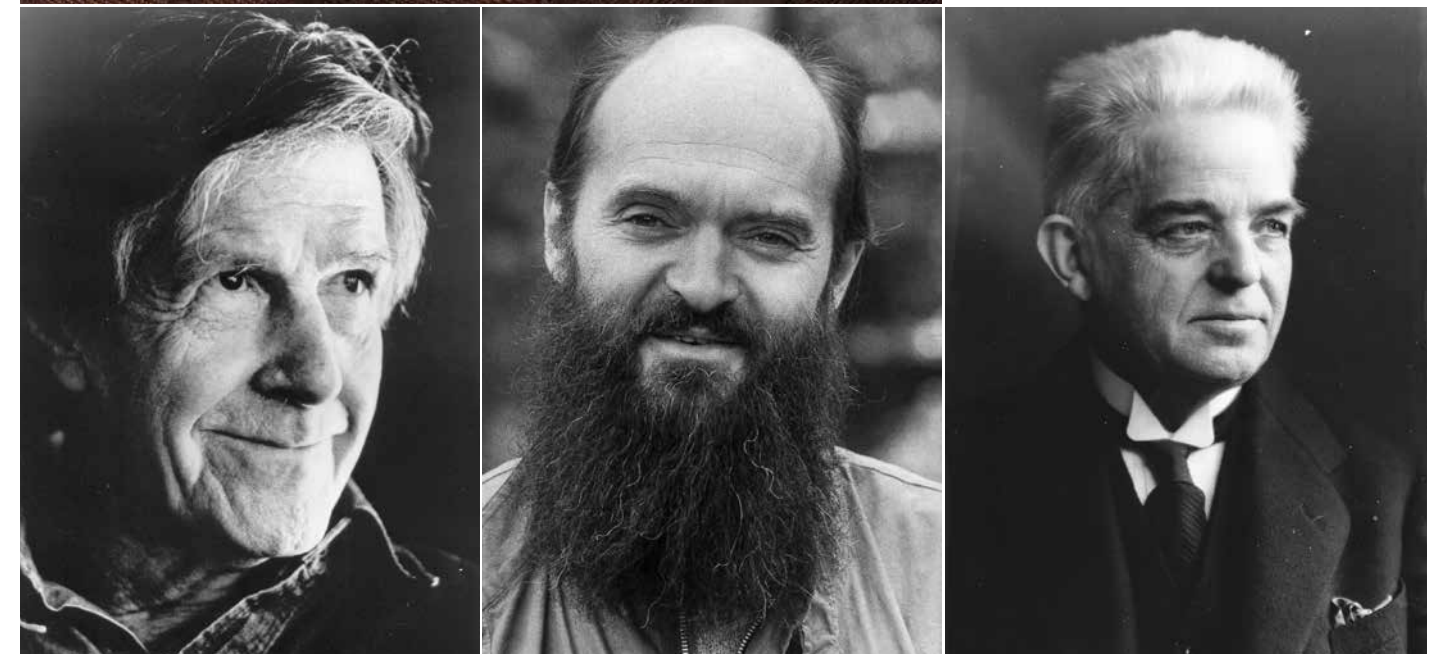
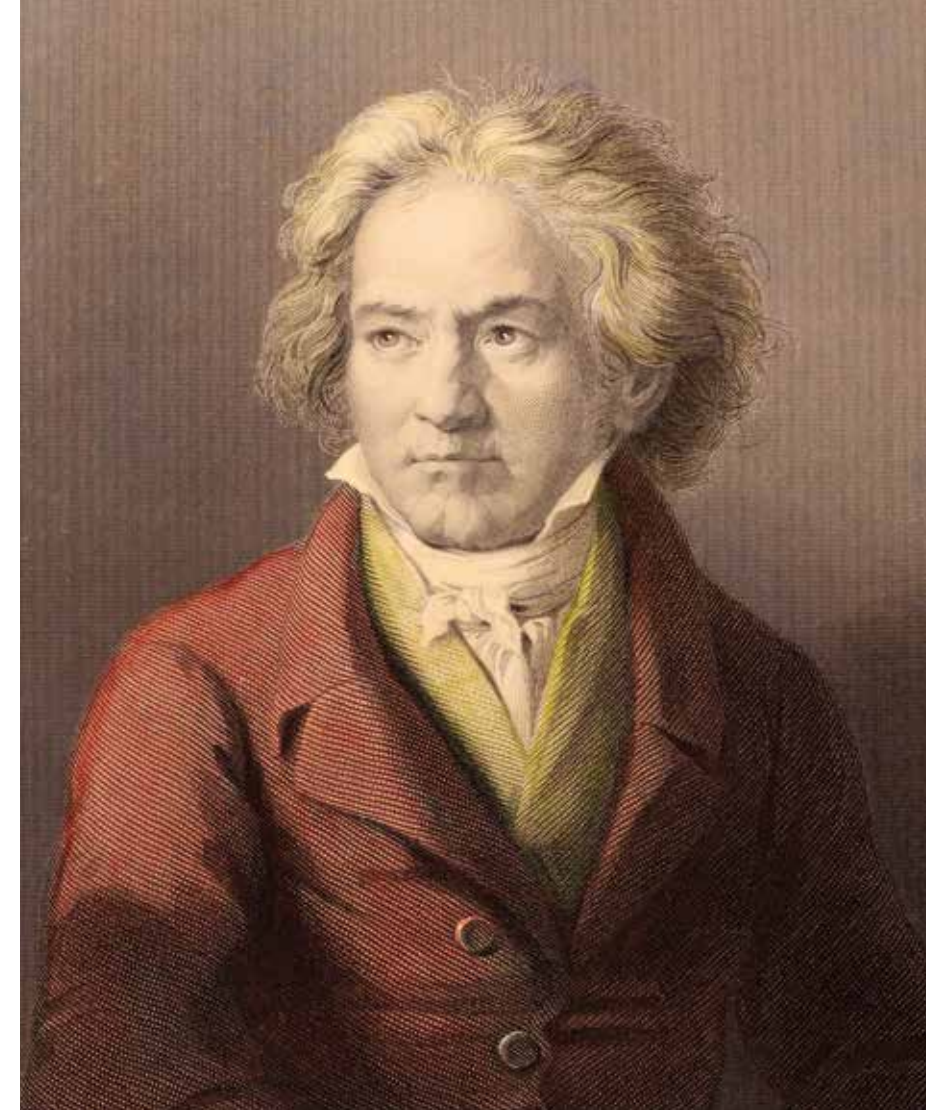
John Cage geldt met afstand als een van de belangrijkste componisten van de 20e eeuw. Beroemd is zijn uitspraak dat hij van geluid niet bepaald verlangde dat het hem een verhaal zou vertellen: 'I don't need sounds to talk to me.' Het leidde ertoe dat hij eigenhandig een nieuw perspectief op de relatie tussen geluid en muziek ontwierp. Wanneer is geluid muziek? Is zo'n onderscheid nog wel reëel? Het nieuwe **Maze Ensemble** wijdt dit najaar een programma aan Cage en zijn vernieuwende impulsen. Ook ons Beethoven-project stelt komend najaar traditionele opvattingen ter discussie. Centraal staan enkele van Beethovens pianoconcerten. Een concert is een soort gesprek: er is een rol voor het solo-instrument (in dit geval de piano) en een rol voor het orkest. Het 'overleg' tussen die twee bepaalt de muziek. De vorm dateert overigens uit de barok – denk aan Vivaldi's beroemde composities over de vier jaargetijden, die in principe 'gewoon' vioolconcerten zijn. Het bijzondere aan ons **Beethovenproject** is dat we het orkest achterwege laten: we nodigen organisten uit de orkestpartijen van Beethovens muziek op onze orgels te spelen, en ze zo 'in discussie' te laten gaan met onze vleugel.

Verder openen we komend najaar zowel onze esoterische als onze wiskundeboeken: componist Samuel Vriezen en stemkunstenaar **Jaap Blonk** stellen in hun concert de relatie tussen rekenmodellen en muziek centraal, het **Hollands Vocaal Ensemble** presenteert juist muziek van Arvo Pärt – die helemaal níet wiskundig is maar integendeel tot het genre 'Nieuwe Spiritualiteit' wordt gerekend.

In onze serie Componistenportretten stellen we één van Nederlandse grootste orgelcomponisten centraal: **Jan Welmers**. **Ralph van Raat** verzorgt een avond Scandinavische muziek, met een hoofdrol voor de Deense componist Carl Nielsen.

Nieuwsgierig geworden?

Kijk op www.orgelpark.nl. Daar vindt u de actueelste versie van ons programma.

Links: Ludwig van Beethoven (gravure uit de vroege 19de eeuw); hieronder, van links naar rechts: John Cage, Arvo Pärt en Carl Nielsen

Colofon

TIMBRES • Alle kleuren van het Orgelpark
Nummer 15 • Voorjaar 2014

Timbres verschijnt tweemaal per seizoen, in juni (over de evenementen in het Orgelpark in het najaar, dus van september tot en met december) en in december (voorjaar, dus van januari tot en met mei). Timbres brengt achtergrondinformatie bij de evenementen die in het Orgelpark plaatsvinden.

Redactie

Hans Fidom
M 06 537 14 735
E hansfidom@orgelpark.nl
W www.orgelpark.nl

Vormgeving

Ratio Design, Haarlem

Aan dit nummer werkten mee

Auteurs

Jolanda Breur, Hans Fidom, Jonathan M. Gregoire, Tijsjoris Groot, Christo Lelie, Martine Mussies, Jacqueline Oskamp, Béatrice Piertot, Marcel Verheggen

Fotografie

Jean-Louis Florentz (Florentz), Deen van Meer (Masato & Deligiannis / Richter), Jos van der Giessen (verslag symposium), Tijsjoris Groot (Kruisweg), Christiaan Richter (Richter), Joyce Vanderfeesten (Piet Kee), Marcel Verheggen (Lambrechts), Stedelijk Museum Amsterdam (Piet Kee/Dibbets), Stichting Ton Bruynèl (Bruynèl)

De redactie heeft geprobeerd van alle afbeeldingen de rechthebbenden te achterhalen. Wie kan aantonen recht te hebben op een of meer afbeeldingen in dit nummer zonder door de redactie te zijn benaderd, wordt verzocht zich binnen twee weken na het verschijnen van dit nummer bij de redactie te melden.

Uitgever

Stichting Het Orgelpark
Gerard Brandtstraat 26
1054 JK Amsterdam
T 020 51 58 111
W www.orgelpark.nl

Abonnementen

Wij nodigen u van harte uit om naar het Orgelpark te komen: als onze gast en als onze vriend. En misschien wilt u wel GastVriend worden van het Orgelpark. Daarmee steunt u ons doel om het orgel nieuw leven in te blazen. Als GastVriend ontvangt u tweemaal per seizoen het tijdschrift Timbres (met onder meer concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews en concerttoelichtingen), u krijgt een cd uit onze collectie én u kunt zoveel concerten als u maar wilt gratis bijwonen. Zie voor meer informatie de voorgaande bladzijden.

ISSN

1873-121X

HET DEPOT

Beeldengalerij

TEJA VAN HOFTEN

2 februari t/m 25 mei 2014

Longen
2008, brons, (42cm)

De moederstichting van de Beeldengalerij Het Depot is de Stichting Utopa. De doelstelling van de Stichting Utopa is het actualiseren en stimuleren van creatieve talenten van mensen. Het Depot biedt beeldhouwers de mogelijkheid zich te ontplooien en wil een podium voor beeldhouwers zijn. Juist omdat het om mensen gaat, heeft Het Depot gekozen voor sculptures van torsen en fragmenten als hoofdthema.

Permanente en wisselende tentoonstellingen van ruim 350 torsen en fragmenten van hedendaagse beeldhouwers.

ONDERHUIDS

6 oktober 2013 - 23 maart 2014

Het Depot

TEJA VAN HOFTEN

2 februari - 25 mei 2014

Villa Hinkeloord / Benedenzaal

'WORTELS EN VLEUGELS'
ANDREAS HETFELD
SUUS BALTUSSEN

6 april - 21 september 2014

Het Depot

'GROEI EN BLOEI'
EMILE VAN DER KRUK

1 juni 2014 - 25 januari 2015

Villa Hinkeloord / Benedenzaal

ARBORETA DE DREIEN & HINKELOORD

Permanente tentoonstelling

Het Depot

**EJA SIEPMAN
VAN DEN BERG**

Permanente tentoonstelling

Villa Hinkeloord

Beeldhouwkunst

Architectuur

Rijksmonument

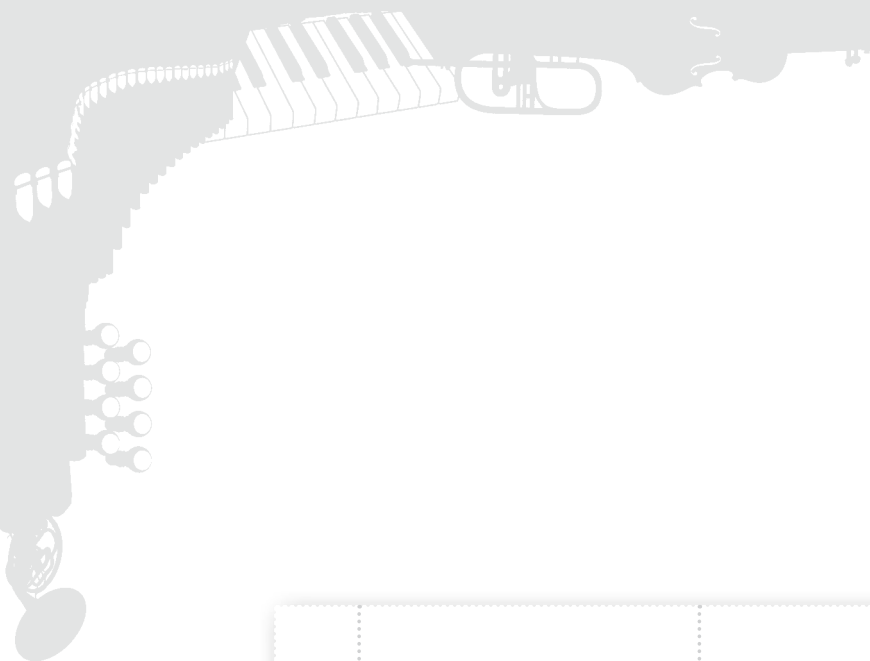

Arboreta

Beeldengalerij Het Depot
Arboretumlaan 4
6703 BD Wageningen

Locatie Villa Hinkeloord
Generaal Foulkesweg 64
6703 BV Wageningen

T 0031 (0)317 467 720
F 0031 (0)317 467 738
E beeldengalerij@hetdepot.nl
I www.hetdepot.nl

Steun ons		en word (Gast)Vriend!
Het Orgelpark, een podium met een missie	Word Vriend voor € 40,-	Word GastVriend voor € 70,-
• Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven • Ondersteun jong talent en geef jonge organisten en nieuwe componisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance	U ontvangt • 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres • Een cd die is uitgegeven door het Orgelpark <i>Het bedrag van € 40,- is aftrekbaar bij uw belastingaangifte</i>	• U bent altijd van harte welkom als onze gast in het Orgelpark en u kunt gratis alle concerten bezoeken! • U ontvangt: 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres • U ontvangt een cd die is uitgegeven door het Orgelpark
Geef u op: bel 020 51 58 111		of kijk op www.orgelpark.nl <i>Kijk op bladzijde 67 & 69 voor meer informatie</i>

